העלון לאברכי כולל, בני הישיבות ולכל לומדי התורה

האיחוד בחידוד

גליון מיוחד - תשובות לגליון פורים

לע"נ ר' שמעון יהודה בן הגה"צ ר' אברהם יעקב (זיידל) עפשטיין זצוקלה"ה

פרשת צו – שבת הגדול, חג הפסח תשע"ב

גליון ר"ד שנה שישית

נדבת משפחת גיטלר שיחי'
לרגל פתיחת סניף חדש לחנות הספרים,
ברח' שלמה המלך 2 פינת רח' עזרא 11,
בבני ברק.
יה"ר שתשרה ברכה במעשה ידיהם, אכי"ר.

הגליון ישוב להופיע בעזה"ית בערש"ק פרשת 'אחרי מות קדשים' (בא"י) הבעל"ט
(שהוא פרשת תזריע מצו"ע בחו"ל)

דבר תורה

"אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה, וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאָמֵר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת, עַד שֶׁדָּרְשָׁהּ בֶּן זוֹמָא, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ט"ז ג), לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ. יְמֵי חַיֶּיךָ, הַיָּמִים. כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ, הַלֵּילוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יְמֵי חַיֶּיךָ, הָעוֹלָם הַזֶּה. כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ, לְהָבִיא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ". הגדה של פסח (ע"פ ברכות י"ב ב').

קושיות ותירוצים, דרשות וביאורים רבים עד מאוד נאמרו על דבריו אלו של רבי אלעזר בן עזריה, שהוזכרו בתחילת ה'הגדה', עד שכמעט לא ימצא 'הגדה' בה לא נאמר איזה דבר חידוש מיוחד בדברים אלו, ונביא בזאת בעזה"ית אחד מהביאורים הנפלאים שנאמרו בזה.

הנה עיקר סיפורו של רבי אלעזר בן עזריה, אודות מה שכל ימיו לא זכה שתֵּאָמֵר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא, טעון ביאור מכמה סיבות. ראשית, וכי הוא בא לספר לנו מתי נקבעה ההלכה שגם ב'קריאת שמע של ערבית' יש חיוב לומר גם 'פרשה שלישית' שיש בה 'זכירת יציאת מצרים', איזו נפקא מינא יכולה להיות מהזמן בה נקבעה הלכה זו. ואף אם נאמר שראב"ע רצה לומר 'דבר בשם אומרו', די לו אם היה אומר הלכה זו שמזכירין יציאת מצרים בלילות בשם בן זומא שדרשה, בלא לפרט את זמנה ומועדה.

עוד יש להבין, מדוע מצא ראב"ע לומר בתוך דבריו אודות הלכה זו את מנין שנותיו שהוא 'כבן שבעים שנה', שלכאורה מתוך הדברים משמע, שישנה איזו שהיא שייכות בין מנין שנותיו להלכה זו של זכירת יציאת מצרים בלילות.

במיוחד שהגמ' (שם כ"ז ב' - כ"ח א') מבארת, שראב"ע כלל לא היה בן שבעים שנה באותה עת, אלא רק בן שמונה עשרה שנה, ונעשה עמו נס וגדלו לו שמונה עשרה שורות של שערות לבנות בזקנו והיה נראה 'כבן שבעים', א"כ מהו החידוש ש'כל שנותיו' עד אותה עת לא זכרו יציאת מצרים בלילות.

זאת ועוד, מדוע לא זכה ראב"ע שתאמר יציאת מצרים בלילות, וכי מי מנע ממנו לזכור בעצמו בלא תקנה יציאת מצרים בכל לילה ולילה, מדוע הוא היה צריך להמתין לדרשתו של בן זומא, כדי שיוכל להתחיל להזכיר יציאת מצרים בלילות.

ושלישית יש להבין, מהו שורש מחלוקתם של ראב"ע וחכמים, האם לדרוש את 'ימי חייך' אודות הימים או חיי העולם הזה.

איתא בברכות (ט' א'), "אמר רבי אבא, הכל מודים כשנגאלו ישראל ממצרים, לא נגאלו אלא בערב, שנאמר (דברים ט"ז א'), הוֹצִיאֲךָ ה׳ אֱלֹקֶיךָ מִמִּצְרַיִם לָיְלָה. וכשיצאו, לא יצאו אלא ביום, שנאמר (במדבר ל"ג ג'), מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח יָצְאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּיָד רָמָה. על מה נחלקו, על שעת חפזון, רבי אלעזר בן עזריה סבר, מאי חפזון, חפזון דמצרים, ורבי עקיבא סבר, מאי חפזון, חפזון דישראל. תניא כמי הכי, הוֹצִיאֲךָ ה' אֱלֹקֶיךָ מִמִּצְרַיִם לָיְלָה. וכי בלילה יצאו, והלא לא יצאו אלא ביום, שנאמר מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח יָצְאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּיָד רָמָה, אלא מלמד שהתחילה להם גאולה מבערב".

וע"פ דברי הגמ' הללו מבאר המהרש"א שם את מחלוקתם של ראב"ע וחכמים, שראב"ע סבר, היות והגאולה היתה בלילה, לכך מחויבים לזכור יציאת מצרים בלילות, ואילו חכמים סוברים, שהיות ועיקר הגאולה בפועל היה ביציאה, והיציאה היתה ביום, לכך מזכירים יציאת מצרים רק ביום ולא בלילה.

אלא שדברי חכמים שעיקר הגאולה היתה ביום, צריכה הבנה, וזאת ע"פ מה שדרשו חז"ל בפסוק (שמות י"ט ד'), "אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרָיִם וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים וָאָבִא אֶתְכֶם אֵלָי", וכדאיתא בתרגום יונתן שם, "אִתּוּן חֲמִיתוּן מַה דִּי עֲבָדֵת לְמִצְרָאֵי, וּטְעָנֵית יְתְכוֹן עַל עֲנָנִין הֵי כְּעַל גַּדְפֵי נְשָׁרִין מִן פִּילוּסִין, וְאוֹבֵילִית יְתְכוֹן לְאַתַר בֵּית מוקְדָּשָׁא לְמֶעְבַּד תַּמָּן פִּסְחָא, וּבְהַהוּא לֵילְיָא אֲתַיְיבֵת יַתְכוֹן לְפִילוּסִין, וּמִתַּמָּן קְרִיבִית יָתְכוֹן לְאוּלְפָּן אוֹרַיְיתִי (אתם ראיתם מה אשר עשיתי למצרים, ונשאתי אתכם על עננים כמו על כנפי נשרים ובאתי אתכם למקום בית המקדש לעשות שם פסח, ובאותו לילה השבתי אתכם לרעמסס, ומשם קרבתי אתכם ללמוד תורתי)", ומבואר שכבר בלילה היתה גאולה ויציאה ממצרים, אלא ששבו אליה, א"כ היאך יתפרשו דברי חכמים שעיקר הגאולה היתה ביום.

אלא הביאור בזה הוא, שעצם מחלוקתם של ראב"ע וחכמים היתה בנידון 'גאולה לשעה', אי איקרי גאולה אם לאו, והיינו, אם לגאולה זמנית ישנה חשיבות שניתן לקבוע על ידה דין 'זכירת יציאת מצרים בלילות', או לאו. ראב"ע טען, שלמרות שהגאולה בלילה היתה רק לשעה, שהרי הם חזרו אחר כך מצריימה, בכל זאת הדבר נחשב לגאולה ושפיר יש מצוה לזכור יציאת מצרים בלילה, ואילו חכמים סברו, שכל גאולה שהיא רק לשעה, אין לה חשיבות, ועל כן אין סיבה למצוות זכירת יציאת מצרים בלילות.

כשנתבונן בדברי הגמ' שם כ"ז ב', בה מבואר כל המעשה מדוע מינו את ראב"ע לנשיא ישראל, אחרי שהורידו את ר"ג מגדולתו, כתוב שם, שכשאלוהו אם הוא מסכים שימנוהו לנשיאות, השיבם שהוא חפץ להמלך באנשי ביתו, וכשנמלך, אמרה לו אשתו, "דלמא מעברע לך", ופרש"י, "יורידוך מן הנשיאות בשביל אחר". ועל טענתה זו השיבה ראב"ע, "[לשתמש אינש] יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר", ופרש"י, "כסא דמוקרא, כוס זכוכית יקרה שקורין לה בלשון ישמעאל ערק"א, ואומרים בני אדם במשל הדיוט, יום אחד ישתמש בו בעליו ויתכבד בו, ואם ישבר, ישבר", והיינו שאשתו של ראב"ע טענה לו, שבעוד זמן קצר חכמים ירצו להחזיר את ר"ג לנשיאותו (כפי שאכן היה), ויסלקו אותו מנשיאותו, ועל כן מה לו ולמינוי זה שהוא רק זמני, כאשר לדבר זמני אין כל מעלה ויתרון. ועל כך השיבה ראב"ע, שגם למינוי זמני ישנו מעלה גדולה, כי דבר זמני גם הוא חשוב, כמשל בנ"א, ועל כן הוא חושב שכדאי לקבל את הנשיאות.

והנה בדר"ד הלזה שהיה בין ראב"ע ורעייתו, האם מעלה זמנית היא חשובה או לאו, הדבר הוכרע משמיא כראב"ע, שה' עשה עמו נס ופלא ששמונה עשרה שורות שערות זקנו הפכו להיות לבנות כשל זקן בן שבעים שנה, ומזה הבינו שניהם שה' חפץ שהוא יקבל על עצמו את המינוי לנשיא ישראל, למרות שהמינוי הוא רק זמני, והיינו משום שאף דבר זמני יש בו מעלה ויתרון.

ועל פי הדברים הללו מבאר בקונטרס זכרון אלימלך אות ז', ביאור נפלא בדברי ראב"ע, שראב"ע בא ללמדינו את דרשתו של בן זומא, כאשר הוא עצמו סובר כמותו וחפץ שיפסקו כן הלכה, על כן הוא מתחיל לומר, ראשית 'מזכירין יציאת מצרים בלילות', זה הדין וההלכה. וכעת הוא ממשיך לבאר ולפרט, שהיות והלכה זו אם להזכיר יציא"מ בלילות אם לאו, תלויה בדבר אם גאולה לשעה חשיבה גאולה, על כן אמר, 'הרי אני כבן שבעים שנה', שבדבר זה אם גאולה לשעה חשיבה גאולה, כבר היה בזה נידון ומשמיא הכריעו שחשיב גאולה, ובנס שנעשה בשעה זו שראב"ע נראה כבן שבעים, ראו כולם שאכן גאולה לשעה נחשבת לגאולה.

ומוסיף ראב"ע ואמר, שלמרות שראינו אות ופלא משמיא שהלכה כמותי שגאולה לשעה חשיבה גאולה, בכל זאת לא נקבעה הלכה כן, אלא המתינו 'עד שדרשה בן זומא', שרק כאשר בן זומא מצא לכך אסמכתא בדרשתו, מיני אז ואילך נקבעה הלכה לדורות שמזכירין יציאת מצרים בלילות, אך כל עוד שלא מצאו דרשה, לא קיבלו החכמים את הדברים, למרות האותות והמופתים, כדאיתא בב"מ כ"ט ב', "עמד רבי יהושע על רגליו ואמר (דברים ל' י"ב), לֹא בַשָּׁמַיִם הִוא... אמר רבי ירמיה, שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה (שמות כ"ג ב'), אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּת", והדברים עולים 'כמין חומר'.

ובכדי לחזק את היסוד של 'לא בשמים היא', שאף ניסים ונפלאות אין בכחם להביא לפסיקת הלכה, בנותן טעם להביא בזאת, את ראייתו של מרן החזו"א אז"ל מגמרא מפורשת, כפי שמספר 'מגיד המישרים' הגה"צ רבי יעקב גלינסקי שליט"א, שפעם אחת הוא בא לפני מרן צד"ל ושאלו ביאור בדברי הגמ' בסוף פרק אלו טריפות (חולין ס"ז ב'), "תניא, ר' יוסי בן דורמסקית אומר, לויתן דג טהור הוא, שנאמר (איוב מ"א ז'), גֵּאוָה אַפִּיקֵי מָגִנּים, (שם כ"ב), תְּחִתָּיו חִדּוּדֵי חָרֶשׂ. אפיקי מגנים, אלו קשקשים שבו, תחתיו חדודי חרש, אלו סנסירין שפורח בהן". והקשה, מה צריכה הגמ' להביא ראיות שלויתן הוא דג טהור, כאשר גמ' ערוכה היא בב"ב ע"ה א', "אמר רבה א"ר יוחנן, עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לויתן:...", וא"כ דבר פשוט הוא שהלויתן דג טהור הוא, שהרי הקב"ה לא יעשה סעודה לצדיקים מדבר טמא, ומה צריך ר' יוסי לחפש אחר פסוקים ודרשות להוכיח את טהרת הלויתן.

השיבו מרן החזו"א, שהיא הנותנת, ממימרתו של ר' יוסי אנו יכולים ללמוד, שאילולי לא היו דורשים שהלויתן הוא טהור, גם אם הקב"ה מכין ממנו סעודה לצדיקים, היה אסור לאכול ממנו, כי עצם הכנת הסעודה על ידי ה', אין בזה כל סיבת היתר אכילה, כי תורה 'לא בשמים היא'.

הוסיף רבי יענקלה שליט"א ואמר, זה גם מה שבא ראב"ע ללמדינו בתחילת ההגדה, שאילולי דרשתו של בן זומא, לא היו מועילים כל האותות והמופתים יחד עם זקנו הלבן היורד על פי מידותיו לשנות משהו מההלכה, כי עם ישראל אינו נשען על אותות ומופתים או זקנים לבנים ארוכים, אלא על התורה הקדושה מכסורת חכמי ישראל שבכל דור ודור, וזה אחד מהדברים שיש לכל אב ללמד את בנו בלילה זה.

© כל הזכויות שמורות לאיחוד לרבנים בתיכונים - מרכזיון ארץ ישראל

דבר בעתו מה טוב

"מה כל שנה ושנה אדר הסמוך לניסן... מסמך גאולה לגאולה (פורים לפסח – רש"י) עדיף". (מגילה ו' ב').

"בחודש הראשון הוא חודש ניסן, הוא מזומן לזמן נסים לישראל, הוא היה במצרים, ובימי כמה דורות, ובימי המן". (פירוש הרוקח אסתר ג' ז').

"משנכנס אדר [מרבין בשמחה]. ימי נסים היו לישראל, פורים ופסח". (רש"י תענית כ"ט א').

"ונראה לי דניסן הוא כאדר, שהרי פרש"י משנכנס אדר, ימי נסים היה לישראל, פורים ופסח, וזה נראה לי כוונת רש"י, דמה דאמר משנכנס אדר, כוונתו נמי אניסן, דקשה לרש"י נימא נמי ניסן משנכנס, לכן פירש דבאמת כן כוונתו". (א"ר סי תרפ"ה אות ח'. ועי' אלשיך פ' בא עה"פ החדש הזה לכם).

"שאלת עוד, מה הזקיק רש"י שם בגמ' משנכנס אדר, לפרש ימי ניסים היו פורים ופסח, פשוט שהוצרך לכך, משום דאי משום פורים גרידא, א"כ לימא נמי ניסן וכלו, אלא ע"כ משום שהתחילו ימי נסים רצופים ותכופים זה לזה". (שאילת יעב"ץ ח"ב סי' פ"ח (ועי' שו"ת חת"ס אור"ח סי' ק"ס).

"הימים שבין פורים לפסח מוטלים בין ב' ימים טובים... ויותר נראה לי הא דאדר החודש כולו בשמחה, הוא משום דיום ט"ו אדר, הוא תחלת יום ל' ששואלים ודורשים לפני הפסח, נמצא ימי פורים ופסח חבוקים זה בזה". (הגהות חת"ס לאו"ח סי' תקנ"א).

"ויראה לי דהענין כן הוא, דזכירת יציאת מצרים כתבה התורה (דברים ט"ז ג'), למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך... הרי צותה התורה פרוש להזכיר בכל יום, ובזכירת עמלק כתיב (שם כ"ה י"ט), והיה בהניח ונו' תמחה את זכר ונו', וגילתה התורה דתכלית זכירה זו כדי לקיים תמחה, וזהו לעתיד לבא כמובן, ולכן די כשנזכירה פעם בשנה, שבכל שנה אנו מצפים לתכליתינו בחדש ניסן כמו שאמרו חז"ל (ר"ה י"א א'), בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל, ולכן מסמיכין זכירת עמלק קודם פורים הסמוך לניסן...". (ערוך השלחן אור"ח סי' ס' ס"ה).

"אז רוֹב נִסים הִפְלֵאתָ בַּלַּיְלָה, בְּרֹאשׁ אַשְׁמוֹרוֹת זֶה הַלַּיְלָה ...שׁוֹמֵר נָטַר אֲגֻדֵּי יְכֻתַּב סִפְרֵים בַּלַּיְלָה ...עוֹרַרְתָּ נִצָּחֲךָ עָלָיו בְּדֶבֶד שְׁנַת לַיְלָה". (יוצרות לשבת הגדול, ופיוט לליל פסח).

"קָהָל כִּנְסָה הַדֵּסָה צוֹם לְשֶׁלֶשׁ בַּפֶּסַח, רֹאשׁ מֵבִיא רָשָׁע מֻחֲצַתּ בְּעֵץ חֲמִשִּׁים בַּפֶּסַח". (פיוט ואמרתם זבח פסח, לרבי אלעזר הקליר).

"וַיֶּשֶׁם לַיְלָה וּתְנוּמָה הִמְנַעְתָּ, לַיְלָה אֲשֶׁר תְּנִין וְיָרֵב הִנִּיעַ, לַדּוֹרוֹת אוֹתוֹ הִצְנִיעַ, לְהִיוֹת לְפִלְאוֹ צָנוּעַ, לוֹכֵד זַד יָהִיר וּבְאַשְׁמוֹרוֹ הִכְנִיעַ, וְתִכְרַיִךְ יְחוּמָיו שָׁח זְדִים מִכְנִיעַ". (קרובץ לפורים).

"וישם ה', עשה בלילה זו מניעה לשינת אחשורוש, ולילה זו שבה הניע והשפיל פרעה וסנחריב וחילם, שְׁמוּרָה לישראל לדורות לעשות בה נסים צפונים, ולזה לכד ה' בלילה זו גם להמן הגאה וגבה לב, ובאשמורה הג' הכניעו והפילו, וגם אגודת בניו השפיל לעפר". (היעב"ץ בסידור בית יעקב, שער הדגים, קרובץ לפורים).

תשובות לציורא ד'מר דהבא' - פורים תשע"ב

התיאור כללי:

הציור בכללותו מתאר את ה'לילה ההוא' בו נדדה שנת המלך, ונחלק לד' חלקים[1]:

חלק הא' - אחשורוש בבית משכבו בנדידת שנתו, וכמפורש בקראי (אסתר ו', א' - ג'), "בַּלַּיְלָה הַהוּא נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר לְהָבִיא אֶת סֵפֶר הַזִּכְרֹנוֹת דִּבְרֵי הַיָּמִים וַיִּהְיוּ נִקְרָאִים לְפְנֵי הַמֶּלֶךְ. וַיִּמָּצֵא כָּתוּב אֲשֶׁר הִגִּיד מָרְדֳּכַי עַל גִּבְתָנָא וְתֶרֶשׁ שְׁנֵי סָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ מִשֹּׁמְרֵי הַסַּף אֲשֶׁר בִּקְשׁוּ לִשְׁלֹחַ יָד בַּמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מָה נַעֲשָׂה יֹקֶר וּגְדֻלָּה לְמָרְדֳּכַי עַל זֶה וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ מְשָׁרְתָיו לֹא נַעֲשָׂה עִמּוֹ דָּבָר".

חלק הב' - המן בא לחצר בית המלך החיצונה, כמפורש בקראי (שם ד' - ה'), "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מִי בֶחָצֵר וְהָמָן בָּא לַחֲצַר בֵּית הַמֶּלֶךְ הַחִיצֹנָה לֵאמֹר לַמֶּלֶךְ לִתְלוֹת אֶת מָרְדֳּכַי עַל הָעֵץ אֲשֶׁר הֵכִין לוֹ".

חלק הג' - בו נראית העיר שושן בעת שהיתה עדיין 'נבוכה' באותו הלילה, והיו מרדכי והיהודים בשקם ובתעניתם מיום גזירתו של המן כדכתיב (ג' ט"ו), "וְהָעִיר שׁוּשָׁן נְבוֹכָה".

חלק הד' - בית המן וחיצרו, בו נראים המן ובניו באותו הלילה כשהם מכינים העץ לתלות את מרדכי, וכמפורש בקרא (ה' י"ד), "וַתֹּאמֶר לוֹ זֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ וְכָל אֹהֲבָיו יַעֲשוּ עֵץ גָּבֹהַּ חֲמִשִּׁים אַמָּה וּבַבֹּקֶר אֱמֹר לַמֶּלֶךְ וְיֹתְלוּ אֶת מָרְדֳּכַי עָלָיו וּבֹא עִם הַמֶּלֶךְ אֶל הַמִּשְׁתֶּה שָׂמֵחַ וַיִּיטַב הַדָּבָר לְפְנֵי הָמָן וַיַּעַשׂ הָעֵץ".

התאריך:

א. **יום ו' ט"ז ניסן** - תחילה נברר יום החודש, אימתי נדדה שנת המלך. הנה לפי פשוטם של מקראות, משתה הראשון היה קודם הלילה בו נדדה שנת המלך, ואז זימנה אסתר לאחשורוש והמן למשתה השני למחר, ובאותו היום קודם משתה השני, לקח המן למרדכי ע"ג הסוס, ואחר משתה השני גם נתלה המן, ובלילה שביניהם נדדה שנת המלך. והנה משתה הראשון מפורש בקרא (ה' א'), דהיה 'ביום השלישי', ויש לברר 'יום שלישי' למאי, דאי נימא לפי פשוטו דהיינו שלישי לתענית אסתר, א"כ יש לנו לברר אימתי התחילו ג' ימי התענית, אם ב"ג ניסן יום כתיבת האגרות ושילוח הרצים, כמפורש בקרא (ג' י"ב - י"ג), או שהתחילו התענית רק למחר ב"ד ניסן, דאם התחילו ב"ג, א"כ ג' לתענית היינו ט"ו, ואז היה משתה הראשון, וא"כ 'בלילה ההוא' היינו ליל ט"ז, ולהדעות דהתחיל התענית ב"ד, א"כ שלמו בט"ו, ולדבריהם יש לברר אם אכן 'ביום השלישי' היינו ג' לתענית, ואז נפקא דמשתה הראשון בט"ז, וא"כ 'בלילה ההוא' היינו ליל ט"ז, או נימא דלדידהו 'יום השלישי' אינו יום ג' לתענית, אלא לשילוח הרצים, שהיה ג"כ ביום כתיבת האגרות ושילוחם, וא"כ נמצא דגם לדעה זו משתה הראשון בט"ו היה, שהוא יום הב' לתענית ושלישי לאגרות ושילוח הרצים.

ובכל זה יש מבוכה גדולה במפרשים, וכמו שכתב כבר במנות הלוי (ד' ט"ז, ד"ה והנה במספר), "והנה במספר הימים האלה בלבול רב לדעת התחלתם...", עיי"ש כל הצדדים בזה, וכן בפי' הר"א גאליקו ז"ל (ו' א'), כתב, "מבוכה גדולה יש כאן להבין ולדעת איזו לילה היא זאת...". א"כ בספר 'שמן המור' (ח' א', לרבי אהרן אביוב זצ"ל, שהיה אב"ד בבי דינא דמהרש"ך), "מבוכה גדולה נבוכו המפרשים לדעת באיזה יום התחילו להתענות...".

וכפי הנראה בחז"ל מצינו בזה ג' דעות, אלא שנחלקו עוד המפרשים לכמה שיטות, היאך ליישב דברי חז"ל זע"ז (עי' בספר הלילא למרדכי סי' כ"ח עמ' 804), וכאן נרשום רק עקרי הדעות שנמצאו לפנינו בחז"ל.

שיטה א' - הנה מלבד הדעות בענין ימי התענית, עוד מצינו דברים מפורשים לענין נידון דידן ד'בליה ההוא', די"א שהיה בליל פסח דהיינו ליל ט"ו בניסן, כן איתא בתרגום (ו' א'), "ביה בליליא אתקטלו כל בוכרי דמצראי..."[2]. וכן איתא ב'מדרש פנים אחרים' (בובר, נוסח ב' פרשה ו'), "א"ר חלבו בד' מקומות נאמר בלילה ההוא, וארבעתן היו בלילי פסחים[3], שנים מִשָּׁם רחל, ושנים מִשָּׁם לאה וכו', ...ואחת בימי מרדכי, שהוא מבני בניה של רחל, לכך נאמר בלילה ההוא נדדה שנת המלך". וכעי"ז הוא ביקלוט אסתר תתרנ"ח. וכן נמצא ביקלוט פ' בא (קצ"א), "ואכלו את הבשר בלילה הזה בלילה שנדדה שנת המלך" (וכ"ה הלשון בפסיקתא רבתי ט"ו).

וע"פ זה ייסד הפייט בי'אז רוב נסים', "עוררת נצחך עליו בנדד שנת לילה..."[4].

ולשיטה זו צ"ל דס"ל דהתחילו התענית ב"ג ניסן, דסתמא לשיטתם בט"ו היה שלישי לתענית, שהרי כבר היה מפלת המן באותו היום, ולמה יתענו גם בט"ו. ולשיטתם נכנסה אסתר תחילה ב"ד דהוא שני לתענית, ומשתה השני ומפלת המן למחר בט"ו. ולפי"ז יהא צ"ב מהו 'ביום השלישי', דשלישי למאי הוי, דהא לשיטתם בהכרח ד'יום השלישי' דקרא היינו בערב פסח, דאז קראה למלך והמן למשתה הראשון, ואין לפרש שלישי לתענית, דהא לכו"ע יום א' דתענית לא היה קודם ל"ג ניסן, דרק ביום י"ג שלחה אסתר למרדכי ענין הצום כמבואר בקרא (ד' ט"ז), וא"כ אפילו נחשוב יום י"ג מן המנין[5], נמצא דיום השלישי הוא ט"ו בניסן. ועי' להלן מה דיש ליישב בזה ע"פ דברי המהרש"א[6].

שיטה הב' - אבל רוב הדעות ס"ל ד'בליה ההוא' היינו ליל ט"ז ניסן, דבפשוטו היה אצלם יו"ט שני של פסח[7], עי' אסת"ר (טו' ב'), "...ושלחה וקראה להמן בסעודה עם המלך בחמשה עשר בניסן:...", הרי דמשתה הראשון דאסתר היה בט"ו, וא"כ משתה השני שהיה למחר, דהיינו למחרת 'הליה ההוא', היה ט"ז בניסן. וכן מפורש עוד שם (י' ח'), וכעי"ז בפדר"א פנ"ח[8], "ויספר המן לזרש אשתו וגו', באותה שעה באו סריסי המלך והביאוהו לסעודה ביום ששה עשר בניסן", וזהו משתה השני שהיה למחרת נדידת שנתו דאחשורוש, וכמפורש ב"ז להדיא בקראי. וכן איתא בסדע"ר (פכ"ט), "בט' בניסן נכנסה אסתר לפני המלך, בט"ו בניסן תלו את המן", ותליית המן לכו"ע היה למחרת ד'ליה ההוא' וכאמור[9].

וכן נקט רש"י במגילה ט"ו א' (ד"ה יו"ט), ושם ט"ז א' (ד"ה הלכות וד"ה ולתעניתו), ובאסתר (ד' י"ז), דבי"ד בניסן התחילו התענית ג' ימים עד ט"ז ועד בכלל, ובט"ז נתלה המן בערב, 'יום השלישי' היינו ג' לאגרות ושילוח הרצים, וא"כ 'בליה ההוא' היינו ליל ט"ז[10]. ועי' עוד ב'תוספות השלם' (אסתר ה' א') כמה דעות הראשונים בזה.

ולזכר זה כתבו הפוסקים לעשות איזה סעודה ביום זה[11], עי' סי' ת"צ במג"א בהקדמה ובמ"ב שם סק"ב.

משיב דבר

אין להכריע בשום פנים ואופן על פי הכתוב כאן הלכה למעשה

תשובות לשאלות שהתפרסמו בליון צה בשבוע שעבר / פורים

שיטה הג' - ד"יום השלישי" היינו כ"ז ניסן, כן נראה לכאורה בתרגום (ה' א'), דמתרגם, "והוה ביומא תליתאה דפסחא ולבשת אסתר לבושי מלכו..."[1], הנה לפ"ז מבואר, דמשתה השני היה ב"י"ח ניסן, וא"כ 'בלילה ההוא' היינו ליל י"ח[2].

והנה כבר נתקשו רבים בדברי התרגום, דלכאורה הדברים סתרי אהדדי, דלהלן (ו' א') מתרגם ד'בלילה ההוא' היינו ליל ט"ו וכנ"ל. וכבר נתבאר בתרגום דהיינו ליל אמש דנדחה שנת המלך ליל ט"ו, א"כ אין מובן מהו 'ביום השלישי', דאי 'בלילה ההוא' היינו ט"ו א"כ באה אסתר ביום ד"ח, וא"כ שלישי למאי הוי, וכיון דמבואר בתרגום דהיינו שלישי לפסח, א"כ מהו דמתרגם "ביה בליליא אתיקטיל כל בוכרי דמצראי".

ואכן בפי' הר"א גאליקו (ו' א'), הארך לדון בדברי התרגום אלו ושאר השיטות בב"ז, ומסיק לפרש דיש לדחוק דאין כוונת התרגום דהיה בדוקא בליל ט"ו, אלא הכוונה רק לומר דהיה בלילה, ולומר דהרבה נסים נעשו לישראל בלילה, עי"ש עוד.

ובספר תפארת ישראל (המכונה 'מגילת ספר, להר"ש בן צמח, נכד הרשב"ץ, ו' א'), כתב ליישב, דאפשר דבשוגן עיברו חודש אדר באותה שנה, משום שסיקא, דלא מטו אלפים שלוחי בי דינא רבה, וא"כ אמנם התחילו התענית בי"ג ניסן לפי חשבונם, אשר לפ"ז ט"ו ניסן הוא יום ג' לתענית ומשתה הראשון, ובליל ט"ז נדחה שנת המלך, אבל לפי האמת דבשי דינא רבה לא עיברו לאדר, א"כ מה שהיה אצל שושן ט"ו ניסן, היה לפי קביעות האמת דבי דינא רבה[3], י"ד ניסן, והשתא אע"פ דבשאר מקראות נזכרו הימים לפי חשבונם של בני שושן, מ"מ בחך מקרא כתיב 'בליל ההוא', בא לומר דאותה הלילה המיוחד, היינו ליל ט"ו, דבלפי קוב"ה ליכא ספיקא.

והא דאיתא בתרגום 'ביומא תליתאה דפסחא', כתב לפרש, דאין הכוונה ב"ז ניסן דהוא שלישי לפסח, אלא ה"ק, יום תליתאה לתענית, דהוא ט"ו ניסן, שתחתיל בתענית בי"ג, ויום ט"ו הוא יומא דפסחא, וכניון דא כתב גם הר"א גאליקו הנ"ל (ו' א'), אלא שסיים דה"ל, דאמתי לא מיושב, דלפי"ז 'בליל ההוא' אינו ליל ט"ו (ו' א'), אלא ליל י"ד, שהרי יום הג' לתענית היה בבוקר שקודם הלילה ההוא וכנ"ל, ועוד כתב ד'אין לדוחק גדול מזה', היינו לתפסיק בין 'יומא תליתאה', למילת 'דפסחא'. בכל בתפא"י שם כ' דאין זה דוחק כלל, אלא 'השערה אמתית ומדוייקת היא בריור ולא בצמצום ודוחק'. ולדברי מיושב גם הא דליל ט"ו, דמה שנזכר בתרגום שהמשתה ביום ט"ו דלפי"ז 'בליל ההוא היינו ליל ט"ז, דאז לפי קביעות דשושן, ומה שהזכיר הכתוב 'בליל ההוא' אינו לפי קביעות דשושן, אלא לפי מה שקבעו בבי דינא רבה, ועורר ה' רוחו על כותבי המגילה לכתוב כלשון הזה שיהא משמע דהוה הלילה המיוחד בנסים לישראל, ליל ט"ו בניסן.

ואכן דבר חדש מצינו בדה"א בה"א במגילה (ט"ו א' ד"ה ויעבור), ולדבריו כל ג' שיטות הנ"ל, שיטה אחת היא (עכ"פ לענין 'בליל ההוא', דהא לענין התענית נראה להדיא דנחלקו בזה), ותחילה כתב בפשיטות דיום השלישי היה י"ד בניסן, להמבואר במדרשים ד'בליל ההוא' היינו ליל ט"ו, ולא ביאר היאך יתפרש 'ביום השלישי', דשלישי למאי הוי. ואח"כ הביא לפרש"י ד'ביום השלישי' היינו בט"ו, דהיינו שלישי שלילות הרצים (וכנ"ל), ומכח זה כתב המהרש"א לחדש, דאף לשיטת רש"י וכל המדרשים הנ"ל, פשוט ד'בליל ההוא' היינו ליל ט"ו, דס"ל שבזה לא נחלקו כלל, ומה שמבואר בדבריהם דמשתה הראשון היה ביום ט"ו, אין זה סותר כלל לומר דנדחה שנת המלך בלילה שקודם לכן, ואע"פ דלא משמע כן בקראי, ע"כ צ"ל דאין מוקדם ומאוחר, ובהכרח דהמעשה דבלילה ההוא נדחה שהיה בליל ט"ו, היה קודם מעשה דתולבש אסתר גו', דאז היה ביום ט"ו, ומוסיף המהרש"א, "וצ"ל נמי דהמעשה מהר קח את הלבוש בגו' ויקח המן גו', לא היה ביום שאחר ליל ט"ו שנדחה שנת המלך כדמשמע מקרא, אלא שהיה ביום ט"ז, ביום הנפת העומר, כדמוכח לקמן (בגמ' ט"ז א), ומחוי לה הלכות קמיצה וכו'), ובו ביום עשתה אסתר משתה שני, לכך פרש"י כאן דבו ביום בערב נתלה המן, שהרי כל מעשה מהר אה הלבוש גו' ויבא המלך ומלוה לשתות גו' וכל הדברים בו ביום קודם שנתלה המן היה".

והשתא ל"מ דד"ז ראשון לתענית, א"כ ניחא טפי כפשטא דקראי, ד"ביום השלישי' אין צ"ל דהיינו לשילות הרצים, אלא שלישי בקראי, והיינו דיום ט"ו שבו זימנה אסתר לאחשורוש לשמחה הראשון, ולא יום הג' לתענית שהתחיל ב"ג, ורק שנזכר ב"ז בכתוב קודם הלילה ההוא, משום דאין מוקדם וכו'. אבל אי נימא דמשתה הראשון היה ב"י, דא"כ 'ביום השלישי' היינו לשילות הרצים וכפרש"י.

ולדברי מהרש"א ניתא דא"צ לדחוק דבשושן עיברו לאדר וכו'. ואמנם אין בדבריו ישוב לדברי התרגום דמתרגם 'ביומא דתליתאה דפסחא', ולזה בהכרח לומר כמש"כ בתפא"י הנ"ל.

שו"ר בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תתי"ח), שנשאל להדיא בסתירת דברי התרגום, "ולמדנו דרבנו מאור הגולה וכו', פי' מה שתרגם רב יוסף במגלת אסתר בלילה ההוא נדחה שנת המלך וכו', שתרגם, ביה בליליא אתקטלו כל בוכרי דמצראי, איך יתכן דה, והוא בעצמו פי' לעיל מזה, ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות, שהיה ג' של פסח".

והשיב הרדב"ז, "ביום השלישי, שלישי של פסח היה כפי קביעות השנים והחדשים, אבל בלילה ההוא היתה לו יציאת מצרים ממש כפי חשבון שנות החמה, שס"ה ימים לבד שנה, וכבר ידעת כי קביעות המועדות תלוי בב"ד בין שיהיו מוטעים וכו', דכתיב אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אותם, אל תיקרי אותם, אלא אתם".

ומבואר בדברי דיש לקיים דברי התרגום כפשוטם, דהתענית נשלם בשלישי לפסח, ולפי"ז ה'ליל ההוא' היה לפי קביעות בית הין, בליל י"ד, שהוא ליל סדר הכתובים בסוף יום ג' דהתענית, ורק כוונת התרגום דאותו הלילה היה מכוון לליל שמורים' לפי חשבון שנות החמה[14].

ו'מר דהבא' הכריע כרוב הדעות ד'בליל ההוא' היינו ליל ט"ז.

ב. אלא מה שכתב 'מר דהבא' שהוא **'יום'**, סתר עצמו מיניה וביה, שעירב יום ולילה ואור בחושך בחדא מחתא[15].

ג. וכן מה שכתב שהוא **'ליל יציאת מצרים'** - הנה בפשוטו עירוב שיטות יש כאן, דליל יצי"מ הוא ליל ט"ו. אך אפשר שכיון בזה לדברי תפארת ישראל הנ"ל ב'שונא שיטת התרגום, דאפשר לקיים שניהם, דליל ט"ז היה לפי חשבונם של בני שושן, אבל כלפי בי דינא רבה היה באמת ליל ט"ו.

או אפשר שכיון בזה להמבואר בפי' המיוחס להרמב"ם (ו' א'), שכתב, "והיה אותו הלילה ליל ששה עשר בניסן לפי המולד, וליל חמשה עשר לפי הראיה, הוא הלילה הילדו בנסים ליל שמורים הוא לה', ...ועוין היטיבה לעתיד לבוא, בליל פסח, נמצא במסורת ובליל פסח היתה התשועה העצומה הזאת לישראל".

וכמו"כ אפשר שכיון בזה לדברי הרדב"ז הנ"ל, דלהתרגום היה ליל י"ז, ורק דלפי חשבון יומות החמה היה מכוון לליל יצי"מ.

ד. ומה שכתב 'מר דהבא' שהוא **'יום שישי** בשבת - תפס בזה כפי הידוע בשם הגאון מאוסטרובצ'א זצ"ל (עי' בספרו מאיר עיני חכמים, הגנוזים עמ' 25), דשנת הנס[16] היתה שנת כ"ח למחזור גדול, ובדרכו בדרך החמה בערב פסח, ומאחר ויום בדרך החמה הוה לעולם בשנים רביעי בשבת (שבו נתלו המאורות), א"כ אם יום ד' היה י"ד בניסן, נמצא דט"ז ניסן היה ביום ו' עש"ק.

ואולם בעיקר חשבון השנים כבר השיגו בזה, דבפשוטו להמבואר (עי' להלן) דשנת הנס דהיה ג"א ה"ד, אם נחלק ב"א ה"ד לכ"ח שנות מחזור חמה, נמצא שאין מתחלק למנין מחזורים שוה, ואף אם נגנה שנת המבוד שלא שמטו המזלות, ג"כ אין מתחלק בשנים, אמנם קכ"ב מחזורים עולה לשנת ג"א תט"ו [וגם בניכוי שנת המבול עולה לשנת תט"ו] אבל לא שנת ג"א ה"ד ועי'.

ובר מן דין, עי' ביערות דבש [ח"ב דרוש ט"ו ד"ה ונראה, ודרוש י"ז ד"ה אבל יובן] שהכריח בחשבון לשיטת הירושלמי, שהיה שנה פשוטה שקודם שנה מעוברת, בהכרחת לפי"ד דיום ד"ד ניסן היה בשבת, ע"ש החשבון, וא"כ אינו יתכן כלל שיום ט"ז בשישי בשבת[17].

ה. **ג' (אלפים) ת"ר** - גם בזה שגה 'מר דהבא', דשנת הפור שבה היה מפלת המן וכו', היא שנת ג"א ה"ד, עי' בסהה"מ, וכ"כ החיד"א במעגל גדול בסמני השנים סי' ט', וכפי שכבר הארכנו במדור זה בגליון תשפ"ט. ואמנם עי"ש עוד צד בזה די"א עפ"פ הירושלמי במגילה (א' ה'), דשנה שנקהלו וכו' היה שנת ת"ו וא"כ שנת הפור ומפלת המן היה בשנת ג"ה (וכן דעתיקו באיזה לוחות המצויים), ואכמ"ל.

ו. **השעה** - כפי הנראה בשעון, וגם מורה ובא עד שעת מטה לפנות בוקר, שהיא בערך שעת עלות חמה שבחר בא"י, ואין לדמות להבמבור במדרש בפנים (פ"ז), דנדחה שנתו כל הלילה[18] עד עותתי בוקר, וכיון שקראו לפניו בענין מרדכי, נחה נפשו לירדם, עד שבא המן בחצר (עי' בזה עוד לקמן), ו'מר דהבא' צייר הענינים לפי ערך אותה שעה. ואמנם כמובן אין זה מכוון לשעת עלוה"ש שבשושן הבירה.

חדר משכבו של אחשורוש

ז. **אחשורוש נראה נופל מן המטה** - כן איתא במדרשים, דהיה מלאך מוכן לאחשורוש בקרקע, ובפי' הר"ש אוזידה כאן כתב דהיינו שהפילו המלאך מן המיטה לקרקע. ויש שנויי נוסחאות במדרשים בזה, אם היה המלאך בגבריאל או מיכאל, עי' מדרש אבא גוריון ו' א', ו'מדרש פנים אחרים' שם, ובילקוט תתר"ז איתא דהיה זה 'המלאך הממונה על השינה'. וכן יש חלוקי נוסחאות אם היה חובטו שס"ה פעמים או שס"ו פעמים[19].

ואכן עיין בפי' הר"א גאליקו כאן, שביאר ענין החבטה שלא היה כפשוטו שחבטו המלאך מן המיטה לקרקע, "ואפשר

שחבטת המלאך לא היה בידים, אלא היא היא מאי דאמרן, שמרוב צערו בנדידת שנתו מעיניו על ידי המלאך, על הדרך שאמרנו, שהיה מבקש לישן ולא היא יכול, היה קם ממטתו ומתחבטו על הארץ, וחוזר למטה, וחוזר לירד לארץ לבקש מקום ליישן, ולא שזה לו עד שס"ה פעמים".

ח. **הכיתוב כפוי טובה!** - כמבואר במדרשים הנ"ל, שהיה המלאך אומר לו 'כפוי טובה שלם טובה לבעליך', ובילקוט שם איתא ב' פעמים, "והיה המלאך עומד על ראשו **כפוי טובה כפוי טובה,** עמוד ועשה טובה למי שעשה אתך חוב".

ט. **וכמו"כ נראה אחשורוש מפוחד ומבוהל** - כן איתא באסת"ר (ט' ד'), "והפיל על אחשורוש בלהלה מן הלילה. ובפד"א (ט"ו ב') איתא, "ראה בחלומו לחומן מנגתן את הסייף להורגו **ונבהל** ועמד משנתו". ועי' עוד בתרגומים כאן. ועי' בפי' 'אבן יחיא' כאן משל"ת בזה.

י. **חלומו של אחשורוש באותה שעה** - איתא במדרשים (עי' אסת"ר י' א', קה"ר ה' א', ילקוט תתר"ז, מדרש אבא גוריון ומדרש פנים אחרים כאן, ועי' גם בתרגומים כאן), שהיה הוא אחשורוש להמן באותה שעה כשחזרו שלופה בידו, ובא להורגו, ומעביר כתרו ואדרתו ממנו.

יא. **האדם הנראה מצביע כלפי המן ומזהיר עליו** - הוא ע"פ הא דאיתא בתרגומים כאן, דאחשורוש לא ראה להמן עצמו בחלומו, אלא ראה דמות אדם המזהירו מפני המן החפץ להורגו (ו'מר דהבא' רצה לצאת כל הדעות ויזיונן לחלום אחד).

יב. **ומה שכתוב שם 'בית הנשים'** - רמז בזה להא דאיתא ב'תוספות השלם' (ו' ד', ב), בשם הרוקח, דבכל חלומו של אחשורוש, דהמן היה חפץ גם להרוג לאסתר.

יג. **הספל והמים שנשפכו על הארץ** - הנראה שהיו כמזומנים לנט"ל של שחרית, לכאורה לא מסתברא שהיה נועד לאחשורוש, שודאי לא הקפיד על העברת רוח רעה מידיו, אשר באמת לא שייכא אצל העכו"ם כידוע. ואפשר שהוא מזומן למלך כדי לרחוץ ענין בקומו ממטתו מצד נקיות בעלמא. או ע"פ המבואר במגילה (י"ג ב'), וברש"י שם (ד"ה לא ראינו). ועי' גם בבן יהוידע (שם), שהיה צריך לפנים הרבה אצל מטתו, א"נ לעביט של מי רגלים, עי"ש.

יד. **דמות ה'תרנגול' בראש מיטת אחשורוש** - רמז בזה להא דאיתא במדרשים (עי' מדרש משלי ל' כ"ח, וכן נמצא ביילקוט משלי תתקל"ד, ועי' גם בתורה שלימה ו' ז'), דאחשורוש נדמה באותו הלילה כתרנגול, "כשם שהתרנגול קורא בלילה ונוער לבני אדם, כך אחשורוש בלילה הזה נדהה".

טו. **ג' האנשים (בדמות טבחים) האסורים באזיקים** - הוא ע"פ המבואר במדרש אבא גוריון הנ"ל (וכעי" ז' בפסיקתא זוטרתא כאן), תתיכף כשהבריחו המלאך משנתו, "מיד גזר להרוג כיתות של נחתומים ושל טבחים ושל משקים, ואמר להם כם מות נתתם לי לאבדני מן העולם, אמרו לו אדוניו המלך מאמלכ אסתר והמן אכלת ומשקה ששתו אמרתם, אם בם במדה זו, הרגנו, ואם לאו למה אנו נהרגין, הלכו וראו אסתר והמן שאין להם צער, חזר המלך ואמר מי עשה לי טובה ולא שלמתי לו[20], מיד, ויאמר להביא את ספר הזכרונות...".

טז. **הספורים עם ספרי הזכרונות** - הוא ע"פ המפורש בקרא (ו' א'), "ויאמר להביא את ספר הזכרונות דברי הימים". ורבים מהמפרשים כתבו, דהיו ב' ספרים, 'ספר הזכרונות', וספר 'דברי הימים', עי' באור חדש למהר"ל כאן, שכתב, "ומה שאמר 'ספר זכרונות דברי הימים', כי יש ספר דברי הימים, שכתבו בו מה שנעשה, ואין צריך לזוכרם, רק שנכתבו לדעת הנעשה, ויש ספר דברי הימים שנכתבו שיהיה נזכר..". ובמנות הלוי כתב (בשם רבו הר"י טאיטצאק ק"ל, וכן הביא בפי' הר"א גאליקו כאן משמו), דספר הזכרונות היה כמין 'ספר המפתח' לספר דברי הימים. ועי' באלשיך כאן שכתב, דספר הזכרונות היה "בקיצור נמרץ...", ועי' עוד להלן מדברי בזה, שהיה זה 'מפתח' אשר לצד כל ענין רשום מקור מקומו אשר בספר דברי הימים. וכ"כ בפי' הגר"א (ו' א', ע"ד הפשט), "כי (ספר) דברי הימים הוא גדול, כי שם נכתב כל מה שנעשה בבריאת העולם, אלא שר הזכרונות כי היה לה ספר בקיצור כל דבר מהדברים...". ועי' גם במלב"ם כאן, ועוד בהרבה מפרשים.

אמנם בפי' הר"ש אוזידה כתב, דבספר הזכרונות היה רשום כל אשר עשה טובה למלך, וכאשר עשוה שכרו, מחקונו מספר הזכרון.

יז. **ומה שנראים ג' ספרים ואחד מהם דק (עשוי בגלילה)** - הוא ע"פ מש"כ הר"א גאליקו כאן, דלרוב אריכותו של ספר דברי הימים, היה מחולק 'לחלקים רבים' וציוה אחשורוש להביא לפניו כל חלקי הספר, "והיו הקוראים כמנין הנקראים", ובזה נכון (עי' מר דהבא' שצייר ב' ספרים עבים, שהם 'דברי הימים', ותפס בזה כללא ד'מיעוט רבים, שנים', ולעומתם הובא גם ספר הזכרונות הנראה 'דק', לפי שהיה קטן הכמות כלפי דברי הימים.

יח. **ומה שהובאו כל הספרים לפני המלך** - באמת נחלקו בזה המפרשים, אם הביאו כל הספרים לפני המלך, ואם קראו מכולם, וכמבואר בפי' הר"א הנ"ל, וכן בפי' 'מנחת ערב' כאן, כתב דתחילה הביאו ספר דברי הימים ומשלא מצאו, בדקו בספר הזכרונות[21]. אבל מאידך יעוין בפי' הגר"א (שם), שכתב דהביאו רק 'ספר הזכרונות', וכ"כ בפי' הר"ש אוזידה כאן.

יט. **הספר שממנו נקראים הדברים הוא הספר הקטן (הדק וכו'ל)** - כן מתבאר להמפרשים הנ"ל, דהגם שהביאו ספרים הרבה, מ"מ לבסוף קראו בספר הזכרונות, וכפי המבואר לעיל לרוב המפרשים דהוא כמין ספר המפתח שאינו מכיל כל דברי הימים עצמם, רק בקיצור דברים.

כ. **וכמו"כ הספר שממנו נקראים הדברים עשוי בגלילה** - כיוון בזה להא דאיתא במדרש פנים אחרים כאן, "א"ר לוי, בנו של המן היה נוטרו של מלך, והיה עומד וקורא לפניו, ופתח את הספר וקרא את הספר לפניו, ומצא כתוב, התחיל גא את הספר, וקפץ לפניו אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש, וגל את הספר, אמר לו המלך עד מתי אתה גא את הספר, קרא מה שלפניך, אמר אינו יכול לקרות, גל הספר ומצא כתוב אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש", הרי מבואר שלמן 'גל', שהיה אותו הספר עשוי בגלילה.

כן מבואר במדרש 'לקח טוב' כאן, "... והיו גוללין את הספרים כן ארבעה וחמשה פעמים".

כא. **וכמו"כ נראה שהספר נגלל בשעה זו** (ע"פ הסמנים באויר ע"ג הגליל) - כן הוא להאמור, דהיו גוללין אותו במקום לקרוא בו. ואמנם מ"מ דהיה נגלל מאליו, וכ"ה בתרגו"ש כאן 'ואתגוללו פצימא מאליהם', עי' להלן.

1 וכמובן יתכן שתהא דמות אחת כפולה בד' החלקים (אך לא כפולה בחלק אחד), כי לא היה הכל באותה שעה, רק שהיה חפצו לא מר הבקיא לתאר כל מארועות אותו הלילה בחדא מחתא.

2 ועי' להלן בשיטה אק' מה שיש ליישב סתירת דברי התרגום בזה.

וזה דאיתא בילקוט אסתר (תתרנ"ז) "יבו בליליה נדדה שנת משה ואהרן...", לכאורה אין לפרש הכונה על ליל פסח, דבפשוטו הכונה דנדדה שנתם מפנותת עולפים באותו הלילה דנדדה שנת אחשורוש, מקול זעקתם של ישראל, וכמתפרש לענין שאר האבות הקדושים, וכמבואר בילקוט שם, וכ"מ מקרא דמיימי שם.

ועי' בילקוט פ' בלק (תשס"ח), "ויבא אלקים אל בלעם לילה, זה שאמר הכתוב לליל שמורים הוא לה' לתוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה, כל נסים שנעשו לישראל ופרע להן מן הרשעים בלילה (זהה) [הזה], ויבא אלקים אל לבן הארמי בחלום הלילה, וכתיב ויבא אלקים אל אבימלך, וכתיב ויהי בחצי הלילה, וכתיב ויחלק עליהם לילה, וכולם ליל שמורים".

והנה אפילו נאמר דכל הני שנוכרו, בליל שימורים דפסח הוה ולא בלילה דעלמא (דתלוי בגירסת הילקוט אי נרסי' בלילה 'הזה', אבל בלילה 'היה'), אבל ע"ז לא נזכר דבכלל זה בו לילה דנדדה שנת המלך, ואמנם אם עיקר הענין מה שנפרע לנו בלילה, אי"כ ודאי אין נפקותא מה שלא נזכר בכללם, אבל אם הענין דוקא באותו לילה דפסח, אי"כ יש לדקדק מה שלא נזכר הלילה דנדדה שנת המלך בכללם. ואמנם דברי הילקוט יש לפ' דמיון לפירוש שם אחרים, דהיה בליל פסח, כן בתוסי' שלמה ע"ה ע פ' עה"ינ ע"כתאת הלילה" (מ"א ד'), הביאו כעין דברי הילקוט, ומפורש שם דהכונה בליל ליל ט"ו.

ועי' עוד בב"ר פ' ויצא (עי' ס"ו), "לוז ניתן ב' לילות וכו'", ובמנות הלוי (ד' ס"ו) הבין תחילה בכונות המדרש ד'בלילה הזה' היינו ליל ט"ו, אבל אח"כ דחה דה"ל דהכונה רק לומר שנעשה ב'לילה'.

3 ואין לדחוק הלשון 'בלילי פסחים' דהכונה אף לשאר לילות הוא אינו ליל ט"ו, דלהדיא מבואר במחשב שם דכולהו בלילי הפסח הוי.

4 ועי' במפרשי התגדה שם שביארו בזה, אלו מהם הנוכרים אירעו בליל פסח, או ליל שני דפסח, או בשאר ימות הפסח, ואלו מהם שלא אירעו בפסח כלל, ועיקר הענין במה שאירעו בלילה' (וכמשנ"מ לקמן בב' הילקוט הנ"ל. דענין 'הלילה' משום דלכאו' נשמע דבעי דוקא תעמיס, ואכ"מ).

ולשון הביע"ן בסידור בית יעקב (ויצר לשבת הגדול), "אז. רוב הנסים שעשה ה' היו בלילה, והרוב מהם היו בחצי ליל זו, והוא ליל פסח".

שבין בשבת ראשון לשני היתה א"י שומנה, וא"כ סתמא דמרדכי ובית דינו היו מקדשין החדש, וא"כ לא היה אבלים ספק (והא דאיתא בתרגו"ש ע' ח', דהמן הרוה אומר לפני אחשורוש דישראל עשין חי' ימים פסח בזה כו', דשמעת דבר הוה נהג אז ר"י"ש עכ"י, ר"ל דהיינו במקומות אחרים שלא הגיעו שלוחין ר"ל הקורא אצלם, ולא בשאינן שם ודאי בקיאין, דהסנהדרין היה אבלם), ועי' גם במגילה י"ב ב', "ויאמר המלך לחכמים, מאן חכמים, רבנן, דידי העתים, שידועין לעבר שנים ולקבוע חדשים". ואכן יעוין ביפה עין (אסת"ר ח' ז'), שעמד בזה וכתב לישב בן, דמרדכי בית דינו היו בקיאין בקביעא דיריחא, והאי תקנתא דמנהג אבותיהם שנתיים ש"י שבי במקום דאין השלוחין באים (בציצה ד' ב'), עדיין לא נתקבל אז רק אח"כ.

איברא בדעיות דצאת (ח"ב דרוש טי ד"ה ודיוע הם הניח), כתב דמרדכי לא היה ראשי לעבר שנים בחי"ל, כיון שהיו בא"י חני זכריה ומלאכי כנ"ל ותנ"ל מעשאל ועזריה שעלו בימות כורש. אך יעוין בדברו בסוף ח"א (דרוש י"ז ד"ה ולכן אמרו וכו'), שעמד בנידון דדין היאך נסתפר בית, וכתב לישב בע"א ע"י"ש.

ועוד יש שכתבו דמשום סכנתא הותר למרדכי כל זה, דאין יכול להמרות פי המלכות, ולפי"ז ניחא גם למ"ד דהיה כל זה בי"ז ראשון ב"י. ועי' עוד בשלמי תודה פורים מה' מ"ד מה שהארוך בזה.

4 ואמנם לפנינו בפדר"א הגירסה "באו נערי אסתר וכו' בשבעה עשר בניסן", אלא דבפשוטו ט"ס הוא, וכדלקמ"ל אם הגירסה דמשתה הראשון היה ב"ד, א"כ בהכרח הגירסה הראשון דט"ס הוא.

ולכאו' בפי' הרד"ל שם קיים הגירסה הראשון בט"ו ושני בי"ז, וא"כ לכאורה 'בלילה ההוא' היינו ליל י"ז, והיא שיטה מחודשת בכ"ז. ולפי"ז זה דאיתא שם דהתענית היא ב"י"ג ד"י"ד, אע"פ דעדיין לא נשעב, מ"מ ע"י דסוף מצי' ימים א"א לנזור תענית, ובפרט לפמ"ש הרד"ל שם אות ט"ט דהיו רצופין. איברא דלשיטת הרד"ל דהיה לדהדוות דהתחיל בתענית ב"י"ג ניסן, כולהו ש"ל כמ"ד דבליל ההוא' היינו ליל ט"ו, דהא שפיר מצו' סברי דמשתה הראשון היה ביום ט"ו לתענית דהיינו יום ט"ו ד'בלילה ההוא' היינו ליל ט"ו דכלהלן.

7 ולמ"ד שהיה בכ"ז שם (אות שיז), מבואר דאין זה שיטה ב' לענינו, ע"י"ש שהיקר לפרש, דלבשה אסתר מלכות בתוס ט"ו סמוך לערב, וזימנה לאחשורוש והמן למשתה בליל ט"ז, דבאותו משתה הזומנתם שוב למשתה הב' למחר, ולדבריו היינו בליל י"ז, ולא ביום י"ז, ולשון הכתובים 'ויהי' היינו לגבי אחשורוש, דאצלם הליל הוקן אחר הוים, (ולפ"ז יש לבאר דמ"ש הכתוב 'ויהי' ההוא', היינו ליל ט"ז, ולפ"ז מדויק ג"כ הכתוב לשם ד"ז), "ובבקר אמר למלך", דשמשמע דכל דברי המן עם ב"ב, היה בלילה, דלכן אמרה לו 'ובבקר' וכנ"ל, ולפ"ז נמצא דגם לגירסת הרד"ל בפדר"א,

5 וכבר הערו בשיטה זו הרבה בפרשים, דהיאך יתכן למנות יום ד"ז כמן המנין לתענית, דהא אין כאן יום שלם, ומטעם זה נראה דטה דשיטה ד"ש (ולהלן) לומר דהתחילו התענית ב"י"ד, שכתב באסתר (ד' י"ז), "שתתענון ביי"ד בניסן וט"ו וי"ז", שהרי בגים ר"ג כתבו דספרים", משמע דדוחק ליה לומר דהתחילו באמצע יום י"ג, ועי' במנות הלוי ושאר פרשים מה שכתבו בזה. ובאלשך (אסתר שם), כתב לחדש דלשיטה זו צ"ל דמין דמרדכי כבר הגיורה בי"ב א"כ התחיל התענית על פיו בתחילת י"ג. ועי' בפי' הר"א גאליקו זצ"ל (ו' א') מה שכתב בזה.

6 ומיס' בפי' הרד"ל (בפדר"א פ"ג אות ס'), שכתב להכיח כן, דט"ו שלישי לתענית, מהא דאיתא במגילה (ט"ז א'), "יעיבר מרדכי, אמר רב שהעביר בין ראשון של פסח בתענית", דמשמע דרק יום אחד.

ואמנם ר"ל, דהחלוקים ס"ל דנוכר רק יום א' דפסח כיון דבעלמא אסור בו התענית, והיינו דבוחא דמרדכי, ומשום דקיבל עליו לומר לימודים שם, משא"כ בגים ר"ג כתבו דהספרים", ומשמע דדוחק ליה לומר דהתחילו באמצע יום י"ג, ועי' במנות הלוי ושאר פרשים מה שכתבו בזה. ובאלשך (אסתר שם), כתב לחדש דלשיטה זו צ"ל דמין דמרדכי כבר הגיורה בי"ב א"כ התחיל התענית על פיו בתחילת י"ג. ועי' בפי' הר"א גאליקו זצ"ל (ו' א') מה שכתב בזה.

7 ומיס' בפי' הרד"ל (בפדר"א פ"ג אות ס'), שכתב להכיח כן, דט"ו שלישי לתענית, מהא דאיתא במגילה (ט"ז א'), "יעיבר מרדכי, אמר רב שהעביר בין ראשון של פסח בתענית", דמשמע דרק יום אחד.

ואמנם ר"ל, דהחלוקים ס"ל דנוכר רק יום א' דפסח כיון דבעלמא אסור בו התענית, והיינו דבוחא דמרדכי, ומשום דקיבל עליו לומר לימודים שם, משא"כ בגים ר"ג כתבו דהספרים", משמע דחמר שהעבר בין ראשון לשני, דאסור בתענית (עי' אי"ח רפ"ח ס"ד ברמ"א ד'ר"ל דבפדר"א שם סס"ד דעיי"ש בזה), אבל בפשוטו מידע ידעי קביעות החודש, ועי"ש להלן.

8 דאז פשוט דכאן הכיר דלהדוות דהתחיל בתענית ב"י"ג ניסן, כולהו ש"ל כמ"ד דבליל ההוא' היינו ליל ט"ו, דהא שפיר מצו' סברי דמשתה הראשון היה ביום ט"ו לתענית דהיינו יום ט"ו ד'בלילה ההוא' היינו ליל ט"ו דכלהלן.

9 ואכן יעוין בפדר"א הגירסה "באו נערי אסתר וכו' בשבעה עשר בניסן", אלא דבפשוטו ט"ס הוא, ומשום דבכלליל אם הגירסה דמשתה הראשון היה ב"ד, א"כ בהכרח הגירסה דט"ס, ומפורש דבר הוא דמשמע דכבר הגיע לבית הדין, ולפ"ז נמצא דגם לגירסת הרד"ל בפדר"א,

ויהיו נקראים), שכתב לחדש, דאפשר ליישב דברי הגמ' דהיה מוחק וגבריאל כותב, עם המפרשים דהיה הספר נגלל מאליו וכו' וכנ"ל, דאפשר ד'מוחק' לאו דוקא, אלא שמשי היה 'גולל' הספר כדי שלא לקרות ענין מרדכי, ולזה כיוון מר דהבא, דהספר שבידי שמשי נראה נגלל וכנ"ל. אך שלפ"ז לא יבואר מה עסקו של אותו סופר עם הקולמוס בידו.

לב. **ומה שמוחק הסופר האחר בהעברת קולמוס** - צ"ב מנ"ל למר דהבא כן, דבפשוטו היה מוחק ע"י גרירת הכתב, דאם לא כן היה ניכר אח"כ שמחקו מן הספר שלא כדת. ואמנם יעוין בילקוט מעם לועז כאן, שכתב בפשיטות שהיה זה בהעברת קולמוס.

לג. **והנוצה המהלכת מאליה ע"ג הספר** - כיון בזה מר דהבא, להמבואר במגילה שם, דמה שהיה שמשי מוחק, היה גבריאל כותב. ואמנם במדרש פנים אחרים כאן איתא, די"א דאליהו היה כותבן.

לד. **הכוס והבקבוק וטבליית התרופות סמוך למיטת אחשורוש** - רמז בזה הצייר למש"כ בפי' אבן יחיא כאן, דאחשורוש כיון דנדדה שנתו היה מחפש תחבולות להביא על עצמו השינה במאכל ומשתה (עי' יומא פ"א מ"ד "שהמאכל מביא את השינה), אלא ש'מר דהבא' השמיט ה'מאכל', ובייר כפי מנהג דור האחרון של אנשי ה'מערב', שאין שנתם ערבה מרוב עול הימים, ורגילים בסמים המביאים את השינה.

לה. **האיש היושב ליד החלון ע"ג כר, והכינור למרגלותיו** - הוא ע"פ מש"כ הר"ש אוזידה ובפי' יוסף לקח כאן, דאורחא דמילתא כשהיה נודדת שנתו של המלך, היו מנגנים לפניו. אך משציוה המלך לקרות לפניו בספר הזכרונות, שמט הכינור מידיו.

אמנם ברש"י כאן כתב, "דרך המלכים כששנתן נודדת אומרים לפניהם **משלים ושיחות** עד ששנתם חוזרת עליהם".

לו. **ומה שנראה אוטם אוזניו** - הוא לרמז למש"כ כאן ב'שערי בינה' לבעל הרוקח, דמפני שהיו המן ובניו טרודים בהכנת העץ והיה רעש נסירת העץ נשמע בבית המלך, מפני כן נדדה שנתו.

ואמנם לפי המבואר במגילה (ט"ו ב'), היה טעם נדידת שנתו משום שהיה חושש שמא חורשים עליו רעה, שהיה זר בעיניו מה שזיגמנתו אסתר למשתה וכו' (וברש"י ו' א', כתב, "נס היה, וי"א ששם על ליבו על שזימנה אסתר...").

איברא, גם אי נימא דלא נדדה שנתו מחמת רעש מעשה העץ, מ"מ יש לקיים כוונת מר דהבא שרצה לרמז להמבואר במדרש פנים אחרים כאן, "...כיון שהתחיל לישן לעיתותי בקר, המן דופק על פתחו", והיינו דלאחר שהזכירו לאחשורוש ענין מרדכי, וגמר בליבו לשלם לו טובה, נחה רוחו והחל לישן, ואז בא המן ודפק על הפתח, והיינו בפתח החצר כמפורש בקרא (ו' ד' - ה'), ונמצא שהמן הקים רעש בדפקו על הפתח עד שנשמע היטב בבית המלך.

לז. **האיש העומד ליד החלון ומורה בימינו בסימן 'לאו'** - רמז בזה למפורש בקרא (שם ג'), "ויאמרו נערי המלך משרתיו לא נעשה עמו דבר".

לח. **ומה שמורה בשמאלו לצד החצר** - רמז בזה להמפורש בקרא (שם ה'), "ויאמרו נערי המלך אליו הנה המן עמד בחצר". ומפני שסמוכין הדברים בכתוב, לכך תיאר הצייר הענין באיש אחד שמורה בידיו אחת הנה ואחת הנה.

ובפרט למש"כ בילקוט מעם לועז כאן (בשם תהלה לדוד), דבמשפט אחד אמרו כן לפני המלך, וכוונתם היתה, דהטעם שלא נעשה עם מרדכי דבר, זהו מפני אותו האיש הבא עכשיו בחצר, ולא מאהבת מרדכי אמרו כן, אלא משנאתם להמן, כי המשרתים היו שונאים להמן, משא"כ סופרי המלך שהיו שם, שהם מבני המן לא השיבו לשאלת המלך 'מי בחצר', והר"ש אוזידה (ו' ג') כתב, דשמשי בן המן עשה עצמו כאילו אינו שומע שאלת המלך.

חצר בית המלך החיצונה

לט. **ראשי הרומחים המבצבצים אחורי חומת החצר** - בפשוטו כן הוא, שהיו שומרים בפתח החצר כדרך בתי המלכים. אך יעוין במלא העומר (ו' ד"), שכתב, דכיון שהיה הדת שהנכנס לחצר הפנימית חייב מיתה, א"כ לא הפקיד שומרים בחצר החיצונה, כי לא היה אדם שם נפשו בכפו לכינסם שם, וגם בחצר הפנימית עצמה לא היו מונגים השומרים מלינכם, רק עמדו שם לצרכי המלך, אבל בחיצונה לא עמדו כלל, עי"ש עוד מה שביאר לפי"ז.

מ. **האיש על הסוס הנכנס לחצר** - ע"פ המפורש בקרא (שם ד'), "והמן בא לחצר בית המלך החיצונה".

מא. **מקום החצר** - הנה ממה שנאמר שבא המן לחצר החיצונה, יש לתמוה מה שצייר מר דהבא שחצר זו סמוכה לחדר משכבו של המלך, והשמיט תואר חצר בית המלך הפנימית. ואולי הכוונה 'חצר החיצונה' שהיא אחורי הבית, והפנימית היא שלפני הבית. אבל פשט הכתוב אין מורה כן, אלא הם ב' חצירות זו לפנים מזו.

עוד שגגה בזה, כי לפי פשוטו חצר החיצונה ו'גינת הביתן' הם ב' מקומות נפרדים, וכפי הנראה נתכוין מר דהבא לתאר כאן גם תואר גינת הביתן, וכמבואר לקמן, דשם היו קוצצים האילנות, וא"כ א"א שיהיו בחדא מחתא, וכ"ש שיקשה אם נימא דמה שהיו קוצצים מ'גינת הביתן', היינו מגינתו של המן, עי' בזה לקמן.

מב. **ומה שנראה עומד בתוך החצר** - כ"ה לפשטא דקרא (ו' ה'), דהיה 'עמד בחצר', משמע תוך החצר, וכ"ה להמבואר במדרש פנים אחרים הנ"ל, דהגם שהיה דופק על השער, מ"מ היה נכנס שלא ברשות. ואמנם יש שכתבו שהיה עומד חוץ לחצר, עי' בפי' הר"מ חלאיז כאן, וכ"ה פשטא דסיפא דהך קרא, "ויאמר המלך יבוא", דמשמע דלולי שעדיין המלך לא יוכל לבוא, וכ"כ ב'תוספות השלם' כאן, "ויאמר המלך יבוא, אע"פ שהיה שר על כל השרים כולם, לא היה נכנס בלא רשות".

ואמנם יש ליישב, דדוקא ליכנס אצל המלך עצמו היה אסור לכולם עד שיתן המלך רשות, דאפילו המלכה אסתר לא היה לה רשות כמפורש בקראי, אבל ליכנס בחצר החיצונה לא היה צריך רשות, עכ"פ להשרים ומקורבי המלך.

מג. **ומה שנראה שדופק על שער החצר** - כ"ה ע"פ המבואר במדרש פנים אחרים הנ"ל, "...כיון שהתחיל לישן לעיתותי בקר, המן דופק על פתחו", דהיינו בפתח החצר וכנ"ל.

מד. **השעה שבא המן לחצר** - הנה כפי הנראה הוא בלילה, וכפי שחפץ מר דהבא בעיקר הציור לתאר נדידת שנת המלך בלילה, אלא שכבר נתבאר במדרש פנים אחרים הנ"ל, דשעה שבא המן הוא 'לעתותי בקר', וכפי שנתבאר לעיל שהיה זה סמוך לעלות השחר, ואמן ניכר קצת ש'האיר פני המזרח' באופק, ובאמת דפשט הכתוב (ה' י"ד), שהיה עצת זרש, "ובבקר אמר למלך ויתלו את מרדכי עליו", משמע בבוקר דוקא, וכ"כ בפי' הראב"ע כאן. אך אין מופקע שהמן נזדרז לבוא תיכף בתחילת הבוקר סמוך לעלות"ש. ועי' לשון התרגום כאן, גבי חלומו של אחשורוש הנ"ל, שראה אדם מספר לו מזימת המן שיבוא להורגו, "והוה מקדם בצפרא".

ואכן עי' באלשיך (ו' ד"), שעמד בזה, ומדבריו משמע דהמן בא קודם הבקר ביעוד לילה, טרם עלות השחר, כי אז שולטים כחות החיצונים והטומאה, וכענין שמצינו אצל שרו של עשו שנאבק ביעקב עד עלות השחר ולא עד בכלל, וביקש אז לשלחו (בראשית ל"ב כ"ה - כ"ז), כי גם הכנת העץ נ' אמה היה מכוין המן כנגד נ' שערי טומאה, עי"ש כל דבריו.

ועי' עוד להלן, דאיתא דהמן נתכוין לתלות למרדכי בשעת קריאת שמע, וסתמא הכוונה תיכף בתחילת הזמן כמנהג ותיקין עם הנץ החמה, ובפרט להמבואר בתרגום וכו' עי' לקמן, דמרדכי ג"כ לא היה ישן באותו הלילה, א"כ ודאי היה קורא את שמע תיכף לכשמתחיל זמנה, וא"כ לפי"ז ודאי בא המן מוקדם הרבה קודם לכן, כי היה צריך הסכמת המלך על זה.

ש"ר להגר"ש קלוגר זצ"ל בפי' מאמר אסתר (ה' י"ד בסוף הענין, וכן כיוון לזה שם בנו הר"ר בנימין זצ"ל), דאמנם עצת זרש היתה שיבוא המן בבוקר דוקא, ולא בלילה, כי בלילה הוא זמן שנעשו נסים לישראל, וכמבואר במדרשים ובתרגומים כאן, אבל המן לא שמע לעצתה ומיהר לבוא קודם הבוקר, ולכן נכשל ונתלה.

מה. **התרגול העומד ע"ג חומת החצר** - הוא מכוון להמבואר דהיה לפנות בוקר, שעת קריאת התנגול.

מו. **המן נראה 'בעל בשר'** - הוא ע"פ מש"כ הבא"ח ב'בניהו' (מגילה ט"ז א'), במ"ש שם כי סליק בעט ביה (מרדכי בהמן), דאע"פ שא"ל מרדכי שהוא כחוש ואין בכחו לעלות מחמת התענית, מ"מ בעט בו בכח, "יען כי המן היה שמן עב וגס ולא ירגיש מבטישה רפויה וקלה, לכן בטש בכח ובחוזק להראות כחו...", עי"ש ביאורו".

מז. **זקנו של המן לבן** - הוא ע"פ מש"כ בטעמא דקרא (ז' ט'), כתב, דבשעה שנתלה המן, היה זקן כבן צ"ה שנה, ושהוא גימ' 'המן', עי"ש החשבון.

מח. **בגדיו של המן** - לא ניכר שיש עליהם דמות צלם וכיו"ב, וזה דלא כהמבואר בחז"ל, עי' מגילה (ט"ו ב'), "...מלמד שכל גנזיו של אותו רשע חקוקין על לבו", בפדר"א (פ"נ) "...עשה לו צלם מרוקם על בגדו ועל לבו, וכל מי שהיה משתחוה להמן משתחוה לע"ז שעשה...". ובתרגום (ו' א') איתא, דהיה עליו ב' צלמים מרוקמין א' לפניו וא' לאחריו.

מט. **ומה שנראה שמחה על פניו** - הוא ע"פ המפורש בקרא (ה' י"ד) דכתיב בעצת זרש, "ובא עם המלך אל המשתה שמח וייטב הדבר לפני המן...", דמשמע שע"י עצת זרש נעשה ליבו טוב עליו, אע"פ שקודם לכן היה מלא חימה על מרדכי, וא"כ כ"ש לסוף הלילה אחר שהשלים מלאכת העץ, שהיה שמח וטוב לב, וכ"ש כעת שבא לידו

אין כאן דעה מחודשת ד'בלילה ההוא' היה ליל י"ז, אלא באמת היה ליל י"ז, ומכוון לשון 'ההוא', דהיינו אותו לילה שהיה משתה הראשון. ולמחר בערב כשחזר מליקח למרדכי על הסוס, הבהילוהו להמן למשתה השני דהיינו שהיה כבר ליל י"ז. והלא כענין זה עולה גם מדברי רש"י במגילה הנ"ל, שכתב דבט"ז נתלה המן 'בערב'.

והנה גם בילקוט תתרנ"ג איתא ש"בי"ז בניסן נתלה מלך את המן", ולכאו' הוא ט"ס, ורגלים לדבר, דאיתא שם בחד בבא דבשלשה בניסן כתב להשמיד, וזה ודאי ט"ס וחסר וצ"ל 'בשלשה עשר', וקשה לייסד שיטה מחודשת בכ"ז ע"פ דבר הערוך הנהה.

אבל להאמור בפי' הרד"ל ניחא, דב"י"ז רצ"ל ליל י"ז.

9 ועי' גם בשמו"ר פ' בא (י"ח י"ב), "ימה ראה לומר ליל שמורים, שבו עשה גדולה לצדיקים כשם שעשה לישראל במצרים, ובו הציל לחזקיהו, ובו הציל לחנניה ומישאל, ובו הציל לדניאל מגוב אריות, ובו משיח ואליהו מתגדלין, ומדהשמיט ענין דאחשורוש, לכאורה משמע דס"ל דלא היה בליל פסח.

10 ואמנם כבר נתבאר דגם להשיטות דהתחילו התענית בי"ג, מהם דס"ל שפיר דמשתה הראשון היה בט"ו, ורק דרש"י ס"ל דהתחיל התענית בי"ד, ולפיכך נדחק לפרש דהא דכתיב (ה' א'), "ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות", היינו יום ג' לכתיבת האגרות ושילוח הרצים. אבל בפסיקתא זורתתא לאסתר ד' י"ז), מבואר דרחשב יום י"ג כיום א' להתענית, ואעפ"כ מבואר שם שפיר דבריו דבשם השלישי נתלה המן, והיינו דהבילה דנדדה שת המלך היה ליל ט"ז דכשיטה ב', ומה דאיתא שם דנדדה שנת המלך בליל שמורים, צ"ל דהיינו ליל י"ו-יז שני דחשוב כלול פסח גם לענין זה דהוא ליל שמורים, (וצ"ע), וזה כפשוטא דקראי, דיום השלישי הוא ג' לתענית, וכדכתיב לעיל (ד' ט"ז), "ועצומו עלי וגו' שלשת ימים", ואז זימנה אסתר לאחשורוש והמן למשתה ראשון, ולמחר למשתה השני ובו ביום נתלה המן.

(ומה דאיתא שם דלא עמדה גזירתו אלא ב' ימים, צ"ב, דאי חשבינן יום י"ג, וכדמפרש בתחילה, א"כ רק ליום הרביעי נצלב, דהיינו ט"ז. וצ"ל דלענין זה לא חשיב מקצת היום, רק יום שלם, והיינו י"ד וט"ו, אבל לענין התענית חשיב מקצת יום י"ג לתענית, וצ"ב א"כ למה לא חשיב גם מקצת יום ט"ז דתענית, וכי תלוי דין מקצת היום אם מתחילתו או סופו. ואולי י"ל דלענין התענית חשיב שפיר מעת לעת, וזה ניחא דסתמא היה ג' ימים מעת לעת עד ט"ז).

ובעיקר הא דשעתה אסתר משתה ביום ט"ו, אע"פ דלכו"ע היה אז אחד מימי התענית אם יום הב' או יום הג', כבר עמדו בזה המפרשים (עי' מנות הלוי ד' ט"ז, וביפה עינו' באסתי"ר ח' ז'), וכתבו דבאמת

18 וצ"ל דהיינו מלבד מה שהיה ישן באותה שעה שנבעת מן החלום בראותו את המן בא להורגו וכו'.

19 וטעם המנין הזה עי' ברוקח, וכן ב'מדרש תלפיות מות האי', ענף אחשורוש. וב'אגדת אסתר' (ו' א'), איתא, שחבטו בגבריאל "ששה שבעה פעמים".

20 וביאור הדבר עי' מגילה (ט"ז ב'), נפלה ליה מילתא בדעתיה וכו', וברש"י אסתר (ו' א'), "ורבותינו אמרו, מתוך שנתן לבו על המן ואסתר, אמר אי אפשר שלא ידע אדם עצתם שהוא אוהבי וגיגלה לי, וחזר ואמר, שמא עשה לי אדם טובה ולא גמלתיו ואין חוששין עוד לי, לפיכך, ויאמר להביא את ספר הזכרונות".

21 ולכאורה היה נראה לפי סדר הכתוב, דצ"ל דתחילה הביאו ספר הזכרונות ואח"כ דברי הימים ועיי'.

22 והיינו אף לפ"ד בסנהדרין כ"ב א' דהיה ע"י-פ א"ת ע"י-פ ב"ש.

23 ואמנם עי' עוד בבניהו להלן שם (ד"ה שקלא ועציצא), דבהמשך אותו היום כבר הכחיש גופו של המן קצת, "והנה המן שהיה מאכלו בכל יום כמה מיני תבשילין מבוסמין של בשר ודגים ושאר פירות, הנה אותו היום נפסק זה המאכל ממנו, כי בבואו לביתו לא אכל שם כלום...", והיינו דאחר שלקח למרדכי ברחוב העיר גם כשבא לביתו לא הספיק לטעום מידי כי תיכף הבהילוהו למשתה אסתר, וא"כ לכאורה התענה כל היום, כי כבר משחרית נזדרז עוד קודם עלות"ש לאמר למלך לתלות למרדכי, ותיכף זירזו המלך ליקח למרדכי בעיר, וא"כ סתמא לא הספיק לטעום מידי כל אותן השעות, ונמצא שהיה כל היום בתענית.

24 ומה שנראה רק אחד קוצץ האילן, באמת להמבואר בגמ' הנ"ל דקתני סתם 'מלאכי השרת', הרי מיעוט רבים שתים. ואכן באסת"ר (י' ט') איתא זה על מלאך מיכאל בלשון יחיד.

ואמנם עי' עוד בתרגו"ש (ו' ז'), דענין השתחת האילנות אינו שייך לכאן כלל, אלא היו עבדיו של אחשורוש מקצצין באילנות לפניו כדי 'לשכך חמתו'.

25 ועי' באסת"ר שם, דאיתא, "מתוקן לך העץ מששת ימי בראשית", משמע דכבר במעשה בראשית היה מבורר מין העץ עליו יתלה המן, ויש ליישב, ואכמ"ל.

במשתה הראשון ל"ק כ"כ, דלא מפורש בקרא שאכלה בו, רק במשתה השני דכתיב (ז' א') "לשתות עם אסתר המלכה", וא"כ למ"ד דמשתה הראשון בג' לתענית, ניחא, דבשני כבר לא היה תענית, אבל לפרש"י וסייעתו דנתענו גם ביום ט"ז, ש"ל אז שהיה ע"י תנאי, או משום שיצא רוב היום בתענית.

ובאמת היה נראה לומר דלפ"ק מידי, דהמשתה היה בט"ו לערב, וכמבואר להדיא ברש"י במגילה וכנ"ל, ואי"כ כבר נשלם התענית. ועי' ברד"ל הנ"ל משכ"ת בזה דלשיטתו בפדר"א ניחא טפי, דגם במשתה הראשון אכלה אסתר, והיינו שהיה ג"כ בליל ט"ז, והיינו לשי' הפדר"א דט"ו ביום היה ג' לתענית.

11 ואף לכמבואר ברש"י דנתלה המן בט"ז לערב, וכן לפמש"ת ע"פ הרד"ל הנ"ל דהיה ליל י"ז, צ"ל דענין הסעודה ביום כיון דאז כבר התחיל מפלתו של אותו רשע, ואתתלתא דגאולה עדיפא, עי' מגילה י"ז ב', וגם ק"ו מאתתלתא דפורענותא עי' תענית כ"ט א', דהא מידה טובה מרובה וכו'.

12 ולענין חשבון ימי התענית לפי"ז, הנה לפי פשוטו כיון דמפרש התרגום דהיה יום ג' לפסח ולא יום ג' לתענית, משמע דלענין התענית אין חולק, אלא מודה לחשיטות דהיה י"ד ט"ו וט"ז, וכ"כ בפי' יפה עינו (אסת"ר ח' ז').

אבל באלשיך (ד' י"ז) כתב ע"פ דברי התרגום אלו, דיום ראשון של פסח היה ראשון לגי' ימי התענית. וקצת היה אפשר לדקדק כן מדכתיב (ד' י"ז) "ויעבר מרדכי ויעש...", דמשמע דיועבר' היינו תחילת עשייתו, וא"כ למאי דדרשו דהיינו בט"ו, הרי דט"ו היה ראשון, ועי' באלשיך שם מה שדקדק בזה בע"א, ומה שהוכיח עוד כדברי התרגום.

13 ובאמת צ"ב, למש"כ לעיל דסתמא מרדכי ובית דינו הם שקבעו המועדות בח"ל. וצ"ל דלענין זה ס"ל כמש"כ ביערות דבש הנ"ל, דבאמת לא היו ראשין לקבוע בח"ל, רק אותן שהיו אז בא"י.

14 ואולי הטעם בזה שחשב התרגום לפי יומת החמה, משום דכוונתו לציין בזה מיתת בכורי מצרים, וכדמפרש דביה אתקטילו וכו', וא"כ הלא העכו"ם מונין לימות החמה, ומזלייהו גרים להו גם באותו הלילה דליל י"ז ניסו של אותה שנה בימי מרדכי ואסתר, שהוא מזל אותו ליל שמורים שמתו בכורי מצרים.

15 ואפשר ע"פ הרד"ל הנ"ל, דחשבון הימים דט"ו וי"ז וכו' היינו לפי מה דמחשבין הלילות אחר הימים, א"כ שפיר לזה רמז 'מר דהבא' דנקט 'יום ט"ו'.

16 היינו שנת חפור ומפלת המון ולא שנה שאח"כ שנקהלו היהודים וכו'.

17 ועי' עוד מה שכתבנו בכ"ז בתשובות לציור פורים תשס"ט.

למעשה לבוא למלך על דבר עצה זו.

נ. **ומה שנראה מבולבל** (ע"פ הסימנים סבביב ראשו) – הוא ע"פ התרגום כאן, דאף שנתנו של המן נתלה באותו הלילה לא ולא בעלתה בידו להירדם על מיטתו, לפי שהיה טרוד בעסק העץ, ולפיכך פשוט שלא היתה דעתו מיושבת עליו בבוקר. וע"ע עוד בפי' הר"ש אוזיתה כאן, וכן ב'בניהו' (מגילה ט"ו ב' ד"ה ונראה).

נא. **רכוב על"ג הסוס** כ"ה לפי פשוטו שהיה דרכו לרכב על סוסו כדרך השרים. ועי' גם בפי' הר"א כהן צדק (ח' ט). ואמנם בפה"ר מבאר, וא"כ משמע שלא היה רכוב על"ג הסוס באותה שעה, וכ"כ בפי' הראב"ע כאן, כי דרך מוסר המלוכה להיות עומד בבית המלך אפילו שלא בפניו (וא"כ יש ליישב לעיל בעוד שהיה שהיה יושב תוך חדר המלך, ושמא ברשות המלך הוא).

איברא, דסתמא רמז בזה מה דהבא להמבואר לעיל שלא היתה דעתו שהיה של המן מיושבת עליו באותה שעה. ועוד י"ל שרמז בזה לדברי מדרש פנים אחרים הנ"ל, דהמן נכנס לחזור שלא ברשות, וא"כ סתמא בכלל זה שנכנס שלא כנמוסי המלכות, רכוב ע"ג הסוס וכו'.

נב. **הקורה הגדולה שביתו** הוא ע"פ מש"כ במנות הלוי (ח' י"ד) בשם מדרש, שהיה המן קוצץ ארז מגינת הביתן ומוציאם על כתפיו, וכ"ה במדרש אבא גוריון (ה' י"ד), "נטל ארז מגינת הביתן" וכו'. אך שגה בזה מה דהבא, דהמן הוציא הקורה מגינת הביתן לחוץ, ולא שהכניסה מבחוץ לפנים. וגם לא היה באותה שעה שבא למלך אלא מקודם לכן הוציא העץ ואח"כ בא למלך בלא כלום. ואולי רמז בזה מה דהבא על דבר אשר בא המן, דהיינו לאמר למלך לתלות למרדכי על העץ.

נג. **מה שמהרהר אל אשר הקורא אש שמע** כדאיתא במדרש אבא גוריון (שם), "...והוציאו (העץ) בהלל וזמר, והכינו על פתח ביתו, ואמר, למחר בשעת קריאת שמע של שחרית אתלה מרדכי עליו". וכעי"ז בפסיקתא זוטרתא (ה' י"ד), וכ"ה בילקוט תתרנ"ז, "...וחשב בדעתו שבזמן קריאת שמע יתלה את מרדכי".

נד. **האדם עם הרומח בידו, הקד קידה לצד ימינו של המן** סתמא המכוון בזה שמקיים ציווי המלך לכרוע להמן, אלא שהוא מיפר הציווי, כי אינו לא כורע ולא משתחוה, והלא אף עבדי המלך אשר בשער המלך היו בכלל הציווי כמפורש בקרא (ג' ב').

נה. **האנשים הנלוים לצידי המן** - עי' בר"ש אוזיתה כאן, בשם ר' משה בר אליעזר, דהמן הביא עמו עוד אנשים, כיון שהיה בדעתו לתלות למרדכי תיכף בצאתו מבית המלך, ולכן היה צריך לזה לסיוע אנשיו. אך המהר"ל בפי' אור חדש כאן כתב, דתדיר שכיחי אינשי בחצר המלך.

נו. **הכלב שבחצר** - כן דרך המלכים לגדל אצלם בעלי חיים, ובפרט כלבים לשמור פתח החצר.

נז. **האדם המכניס מכתב לתיבת הדואר** - כיון בזה מה דהבא לרמז למש"כ ב'מאמר אסתר' להגר"א קלוגר זצ"ל (ה' י"ד), דיש לדקדק מדכתיב, "ויעשו עץ...", דהלשון משמע שיעשו אחרים, ולא המן עצמו, שאינו לפי כבודו. וזה רמז האייר בשליחות הדואר, כלומר שהמן לא עשה בעצמו רק שלח בקשתו באגרת לבית אחשורוש, אלא שזה גילוי מילתא בעלמא ולא לפי האמת וכמפורש בקרא דהמן לא שמע לעצת זרת והשנאה קלקלה השורה ועשה בעצמו כדסמיים הכתוב, "ויעש העץ", וכן מפורש בדבר בעצמו למלך על עניין זה.

נח. **האדם במרכז החצר ודמות חרב על בגדו** – הכוונה בזה לחרבונא, וע"פ מש"כ באבן עזרא (אסתר א' י"ד), "חרבונא, כפים פירשו אחת חרבו של המן במהרה, כי נא כמו עתה", ורצ"ל מלשון "אל תאכלו ממנו נא", שהם האוכלים במהרה קודם גמר הבישול. וכעי"ז ברבינו בחיי (שם ז' ט), דהוא נוטריקו"ן חר"ב נ"א. ולהמחיש הענין צייר מר דהבא רקום על בגדו תמונת חרב.

נט. **ועצם ביאתו באותה שעה לחצר המלך** - אפשר מן הסתם כי היה אחד מן הסריסים. אבל בקרא מצינו רק שבא אח"כ לבשחדר המלך למשתה המלכות ושהיו החיצון לסוף היום, ולא באותה שעה שבא המן לאמר למלך לתלות למרדכי.

אך אפשר שרמז בזה מה דהבא להמבואר במגילה (ט"ז א'), "אמר רבי אלעזר, אף חרבונה רשע באותה עצה היה, כיון שראה שלא נתקיימה עצתו, מיד ברח", ולכן תיאר הצייר כאילו בא חרבונה עם המן להיות באותו עצה.

ס. **האדם הכורת העץ בחצר** - הוא ע"פ המבואר במנות הלוי ובמדרש אבא גוריון הנ"ל, שהיה המן נוטל ארז מגינת הביתן". אך שזה לא יתקן, כיון שהמן על הסוס באותו מקום. וגם אי נימא דהמן עצם לגמרי על עשיית העץ, גם הבטיחם שיערוך להם סעודה.

סא. **ומה שנראה שכורת האילן לגמרי** - יש בזה לשונות חלוקים בגמ' ובתרגומים והמדרשים אם היו עוקרים האילנות, או רק מחבלים בהם, עי' גם בפי' הרמב"ם בזה. ואמנם נראה דזהו רק לענין מה שהיה נדמה לאחשורוש בצאתו לגינת הביתן וכנ"ל, אבל כאן תיאר מר דהבא עיקר הענין שהיה רעב ליקח העץ לגמרי ממקומו כדי לתלות אותו אל מרדכי.

סב. **מין האילן שנכרת** - נראה שגזעו עבה והוא גבוה מכל האילנות, וכוונתו לעץ ארז, כפי המבואר במנות הלוי ובמדרש אבא גוריון הנ"ל. אך נראה ששגה בתיאור העץ, כי הארז ענפיו שטוחים ופרושים זה ע"ג זה, ולא כפי שתיאר מר דהבא.

סג. **עצי הפרי כנפן תאנה ורימון וכו'** - הוא ע"פ הא דאיתא באסת"ר (ט' ב), שבקשו האילנות שיהא המן נתלה אצלן, והא נענה אלא הקיקיון. וא"כ סתמא שאם בא לקוץ האילן מגינת הביתן, היינו שהיו שם בלא מזון מיני עצים הנזכרים במדרש, וכלשון המדרש "בשעה שבא להכינו וכו', באותה שעה" וכו', ואף שיש לדחות[23], מ"מ לכל הפחות רמז לזה מה דהבא כדרכו.

וכמו"כ ניתא אם רצה לכוין בזה ענין השתחת האילנות, שאכן היו המה אילנות מאכל, וכמבואר בגמ"ש (ז' ז'), דהאילנות שהשתיחו היו 'אילנות טובים', דסתמא אינן אילנות 'סרק', וכ"ה במנות הלוי (ז' ז') בשם מדרש מש"י.

בית המן וחצירו

סד. **בית המן סמוך לבית אחשורוש** אף שאין זה מוכרח, אך רמז בזה מה דהבא למש"כ הגר"א (ז' ט), שיהא נראה העץ מבית אחשורוש, וכמ"ש גם הנה הגר יגו', שהיה מראה באצבעו. ואמנם בפשוטו הטעם שעשה העץ גבוה ג' אמה, כדי שיהא נראה בכל העיר (עי' בפי' הר"מ חלאין, ה' י"ד), וא"כ אדרבה ככל שהא קרוב יותר כך אי אפשר שיהא נראה התלוי בראשו, וע"כ צריך להיות באיזה ריחוק. ועי' מש"כ בזה באמרי משה (לדבי משה דפורדט דצ"ל, ה' י"ד).

סה. **"נגריית פח גדז"** - הוא ע"פ המובא ביקלוט תתרנ"ט, "באותה שעה, קרא אותו רשע לעבדיו, **לפח גזר הנגר**, ולבעל גור, ואמר לכם בחרו לי עץ גבוה חמשים אמה כדי שיראה בכל המדינה", וב'אגדת אסתר' (ו' א'), איתא, מיד שלח המן הרשע לסוגת הנגר ולבעי הגזר...".

סו. **ספר התהלים הנראה מחלון בית המן** – דזה זה הוא שיהא ספר תהלים מצוי בבית גוי, ובפרט רשע הגר. אך רמז בזה מה דהבא לדברי הר"י חמיאש בביאורו (ה' י"ד), שבדק המן בתהלים בפרק "תהלה לדוד" המיוסד ע"פ א"ב, ומצא שהשמיט דוד המלך אות נו"ן, אמר, כאן מפלתן של ישראל, כי היה דוד חושש מקרא (עמוס ה' ב'), "נפלה לא תוסיף קום" (כמבואר בברכות ד' ב'), ולפיכך עבד שם המן העץ נו"ן אמה, ובזה נכשל המן, כי לא ידע דרשת חז"ל (שם) "אמר רב נחמן בר יצחק, אפילו הכי חזר דוד וסמכן ברוח הקדש, שנא', סומך ה' לכל הנפלים".

סז. **בצד שמאל ביתו של המן נראה שחסר העמוד** - כמבואר במדרשים (עי' ילקוט הר"ל, ועוד), דנטל העץ מביתו.

סח. **האדם המנסר עצים** - הוא ע"פ המבואר ב'שערי בינה' להרוקח, וכנ"ל, שהיו המן ובניו טרודים בהכנת העץ, והיה רעש תיקון העץ (ובכלל זה ניסור העץ), נשמע בבית המלך, ומפני כן נדדה שנתו.

סט. **הדמות עם הכינור סמוך לעץ** - הוא ע"פ הא דאיתא במדרש אבא גוריון (ה' י"ד), "...והוציאו (העץ) בהלל וזמר, והכינו על פתח ביתו", ובתרגו"ש (שם) איתא, דהיתה זז זרש שנטלה כינור בידה והנעימה עבודת הפועלים בעסק העץ (ובילקוט מע"ל ה' י"ד) כתב דגם תפש כלי נגינה באותה שעה.

ע. **האנשים המרקדים סביב העץ** - כמבואר, שהיה עשיית העץ בהלל וזמר, ואיתא בתרגו"ש (ה' י"ד), שהיו בני המן ששים ושמחים בשעת עשיית העץ.

עא. **אחד מבני המן כמין פטיש בידו** - בילקוט מעט לועז (ה' י"ד), הביא, דלרוב שמחתם של בני המן היו מכים בפטישים, אלא שכפי הנראה מר דהבא צייר דמות הפטיש כדמות ה'רעשן' על שם העתיד.

עב. **האדם המכין חיצים ומלבנם באור** - הוא ע"פ משכ"ח בפי' הרמב"ם (ה' י"ד), שתיקנו חיצים על העץ שיהיו בולטין במקום בו נתלה התלוי, כדי להאריך עינוי הנתלה ולעכב מיתתו. ומר דהבא הוסיף בשגגתו קשת לחץ בלא טעם.

עג. **האדם הכוהה בור באדמה** - הוא ע"פ מש"כ ב'שמן המור' (ה' י"ד), דהיה בכוונת המן לקבור למרדכי אחר התליה. אך מפאת קוצר המקום תיאר מר דהבא שחפר הקבר בחצר בית המן, באופן שלא מסתברא שכך היה מעשה.

עד. **העץ עומד סמוך לבית המן** - הוא ע"פ המבואר במדרשים (עי' אסת"ר ט' ב', אבא גוריון ה' י"ד ועוד), דהמן העמיד העץ על פתח ביתו.

עה. **בית המן נמוך מגובה העץ** - כ"כ בפירוש רבי זכריה בן סרוק (ה' י"ד) שהיה גבוה העץ יותר מבית המן. ורבי שמואל מקשן בביאורו (שם), כתב, דבית המן היה גבוה מ'כל אמה וחצי, והיה העץ גבוה חצי אמה מן הבית, ומיון כי ראה בחלומו (או באצטרולוגין), איך שמרדכי 'עתיד לעלות על ביתו', וכיון שלגבי המן היא 'רעה', סבר לבטל רעה זו ע"י מעשה כנגדו, להיות מרדכי מעל ביתו כשהוא תלוי (וכעין שמצינו גבי פרעה עי' רש"י ע' בא א' י', וכן גבי משה במי מריבה עי' סוטה י"ב ב').

עו. **העץ נראה עשוי מב' מינים** רמז בזה מה דהבא בס"ד דעות בחז"ל מהיכן בא העץ, ולכן תיאר הצייר כאילו כרכו מבשר עצים יחדיו.

עז. **העץ בצד ימינו נראה בו קוצים כמסר** - כיון בזה להמבואר באסת"ר (ט' ב') הנ"ל, דממכלל העצים שחפצו לקבל המן עליהם, זכה עץ ה'קוץ', "...שאני נקרא שמי קוץ, והוא קוץ מכאיב, ונאה שיתלה קוץ על קוץ, וממנו מצאו ושעאר".

עוד י"ל, שהקוצים הם סימני שבירת העץ שתלשו מביתו מאכסדרה שלו, וכדלקמן.

עח. **וכמין שושנים ע"ג העץ** - הוא ע"פ המבואר ב'אגדת אסתר' (סד"ש ה'), דהעץ שנתלה בו המן היה 'עץ האסד', שהוא ג"כ מין עץ של קוץ, וכדכתיב (בראשית ג' י"ח), "וקוץ ודרדר", ובתרגום שם "וכובין ואסדין", וכן בפ' ויחי (נ' י'), פי' דגורן האסד' היינו "סייג של קוצים". ועי' רש"י שופטים ט' י"ד.

עט. **ערימת העפר למטה סביב העץ** הנה בפשוטו גובה העץ נ' אמה, היה נמדד מעל פני הקרקע, ואם היה נעוץ בארץ, כבר בציר ליה מגובהו, ואמנם י"ל דבאמת היה העץ גבוה יותר מנ' אמה, כדי שיהא חלקו העודף נעוץ בקרקע, אבל מר דהבא רצה לרמז הענין, ותיאר העץ כשכולו מע"ג הקרקע ולכן היה צריך לערימת עפר להחזיק העץ סביב.

פ. **גובה העץ** - נראה ששגה מר דהבא בגובה העץ, שהיה נ' אמה, ואילו כפי הנראה גובהו כלפי בני המן שלציהו, אינו עולה על ט"ו אמה לערך [וכענין זה יש להעיר בעץ שבידי המן בחצר החיצונה וכן בעץ שבאיר].

פא. **ויחב העץ** - במדרש אבא גוריון (ה' י"ד), איתא, "ארכו חמשים אמה ורחבו שתים עשרה אמה" וביקלוט תתרנ"ז איתא שהיה רחבו י"ב אמות וזרת', (ויעוין בקונטרס 'ויעש העץ' מה שהארוך בכ"ז), וכפי הנראה רוחב העץ שתיאר מר דהבא לפנינו כמה פעמים, רחוק משיעור זה.

פב. **חלק העץ השמאלי נראה כנסר משויש** - כיון בזה מה דהבא לא כתב בחז"ל, שנטל המן העץ מביתו, עי' ביקלוט (תתרנ"ז), "עשו עץ גבוה חמשים אמה והיה המן חוזר ומבקש קורה של חמשים אמה ולא מצאה, אלא קורה שהיתה בתוך ביתו", וכן שם תתרנ"ט, "...אמרו לו היכן נמצא עץ של חמשים אמה אלא בירה שלך, מיד עמד והחריב אכסדרה שלו".

פג. **דמות הנבלה ע"ג העץ** - הוא ע"פ המבואר אסת"ר (ט' ב'), "וכיון שהביאוהו (העץ) לפניו, הכינו לו פתח ביתו, ומדד עצמו עליו להראות עבדיו היאך יתלה מרדכי עליו', ולפי"ז שגה מר דהבא שצייר דמות נבילה, אלא דסתמא כיון בזה, דנבלה טובה הימנו.

א"נ רמז בזה למש"כ הר"י אייבשיץ בפי' ישועה גדולה (ו' ג'), דטעם שעשה העץ בגובה ג' אמה, הוא ע"פ המבואר בב"ב (כ"ה א'), דמרחיקין הנבילה מן העיר נ' אמה, וכיון שהיה דעתו לתלות למרדכי בתוך העיר, לכך הוצרך שיהא העץ גבוה נ' אמה.

פד. **האדם העומד על גג בית הסמוך ומביט במשקפת** - רמז בזה למש"כ באלשיך (ה' י"ד), טכל מעשיו של המן וחבר מרעיו היו ע"פ א'איצטגנינות'.

פה. **הקורה המרחפת באויר ואדם רכוב עליה** - רמז בזה להמבואר במדרש פנים אחרים (ה' י"ד) וכן במדרש אבא גוריון (שם), שהיה פרשנדתא בן המן, הגמון בקרדוניא - הרי אדרטו, שאם שם נחו עדיין שרידי תיבת נח, ושלחו אביו לשם ליקח לו נסר מן התיבה. ומסתברא שהביאו אי"ל כישוף, כיון דמשמע שהיה שליחות זו באותו הלילה, וא"א כן במרחק גדול כל כך, אם לא במעשה כשפים.

פו. **השולחן הערוך לסעודה בחצר בית המן** - הוא ע"פ המבואר בתרגו"ש (ה' י"ד), דלמלבד השכר שהבטיח המן לנגרים על עשיית העץ, גם הבטיחם שיערוך להם סעודה.

פז. **עצי הדקל והברוש שבחצר** - רמז בזה להמבואר באסת"ר (ט' ב') הנ"ל, דממכלל העצים אשר היה חפצם שיהא המן נתלה עליהם (עי' באגדת אסתר, ה' י"ד), היו הברוש והדקל. ועי"ש עוד מיני עצים שנזכרו בזה.

העיר שושן במבוכתה

פח. **בתי העיר שושן שבאופם** הנה מה שידע לכוונן בצורת בתי העיר, הידועים לנו צורתם בדמיון, אפשר שמסורת הצורה היא מהא דשינון במידות (פ"א מ"ג) "...שער המזרחי עליו שליון הבירה צורה", וכדאי' במנחות צ"ח א' דכשעלו משושן הבירה לבנות ביהמ"ק נצטוו לצייר צורת עיר שושן במקדש ואם מורא המלך עליהם ויזכרו מהיכן באו.

פט. **בתי העיר מוארים** רמז בזה להמבואר במדרש פנים אחרים (ו' א', וכ"ה ביקלוט תתרנ"ז), "ר' חמא בר גרוין אמר כל בעלי שינה לא טעמו שינה כל אותו הלילה" (ואמנם בהמשך המדרש לא משמע דקאי על כלל בני העיר, עי"ש).

ע. **עץ התלייה ועליו ב' אנשים תלויין** סתמא שכיון בזה לבגתן ותרש שנתלו מזה זמן רב, וצ"ע אם היו תלויין עדיין, ואם היו תלויין עדיין ודאי היה שולט בהם עוף השמים למאכלו. ועוד שהרי מה דהבא, לפי המבואר ב'תוספות השלם' (ב' ב"ג), בשם מדרש, "ויתלו שניהם על עץ, על עצים היה לו לומר, אלא מלמד שצוה להביא אילן אחד, ולנטוע אותו בתוך חצר המלך, כדי שיראו אותם משרתי המלך בכל יום", הרי שהיו תלויים בחצר המלך.

ובספר 'כתב הנשמות' (להגרב"צ לובצקי ז"ל, ב' כ"ג), כתב שנתלו בסמוך לשער המלך, והטעם כדי "שכל העוברים על משפט המלך יראו ויזכרו", וזה כענין שמצינו לגבי בסנהדרין בישראל, עי' דברים (י"ז ה', וכ"ב כ"ד), ובשיטות המפרשים שם בזה, ועי' בפרשת "אל קיני קאן, שכתב דצ"שער' רומז על סנהדרין' בבמה דוכתי.

צא. **מראה הלבנה** - נראית כמו בתחילת החודש, והיא שגגה גדולה לפי כל השיטות הנ"ל, כי שהיה ליל ט"ו או ט"ז או י"ז וי"ח.

צב. **מקום הלבנה** - גם זו שגגה גדולה לפי המבואר לעיל דהיה לפנות בוקר, כאשר נראה קצת שהאיר פני המזרח, א"כ לא יתכן שתעמוד הלבנה במזרח באותה שעה.

צג. **בית המשפט** - זהו ע"פ המבואר בתרגום (ב' כ"א, וכעי"ז ביקלוט תתרנ"ג, שאסתר בקשה מאחשורוש להכין למרדכי 'סנהדרין' על פתח בית המלך.

צד. **ומה שנקרא 'בית המשפט'** - ולא 'בית הדין' וכיו"ב, הוא מחמת שהיה מרדכי ממונה מטעם המלך, וכמו שנתבאר, שהיה זה ע"פ בקשת אסתר ממנו. ועי' ג"כ ברלב"ג בג' י"ט), "...הנה אז מרדכי יושב בשער המלך, וזה כי מפני חכמתו היו שואלים עצתו במשפט, ולזה היה אחד מיושבי שער המשפט שבר בית המלך...", מבואר דעכ"פ כלפי הגויים אשר בשושן היה זה כ'בית משפט' לכל דבר, שכן היה שופט גם מהגויים שבא לפניו, עי' ברלב"ג שם וכן בראב"ע (ג' ה'), דשמעש שמרדכי היה שופט גם את הגויים. אמנם ב'מאמר מרדכי' (להרש"ק מלמד ד"ל, ב' כ"א), כתב שהיה שופט את ישראל, משמע שהיה שופט רק את ישראל.

צח. **הבית הא'אפל' עם ה'כיפה', הצמוד לבית המשפט** - הוא בית הכנסת, וכפי שיבואר לקמן שלא היו משתמשין בו באותה שעה, אלא ברחובה של עיר.

צו. **ואף בית המשפט חשוך הוא** - רמז בזה למש"כ הר"מ חלאין (ב' כ"א, ועי' גם בתרגום שם), דמאחר והיה מרדכי לבוש שק, ובית המשפט מתוקן בשער המלך, א"כ לא היה יכול מרדכי לבוא שם לשפוט שם בלבושו.

צז. **מרדכי יושב ומלמד התינוקות** - עי' בתרגום (ה' י"ג), שהיה דרכו של מרדכי לישב עם התינוקות וללמדם בסנהדרין, שער סמוך לבית המלך. [וסתמא אף בלילה הזה היה עסוק עמהם בתורה (עי' לקמן)]. אלא שאף יתכן שהיה זה סמוך לבית המלך, אלא "עד לפני שער המלך", ובזה כיון מר דהבא שציירם אחורי בית המשפט.

איברא דאסתר"ר (ט' ד') משמע שהיה כונסם בבית המדרש.

צח. **הנערים יושבים לפניו** - כלשון הגמ' במגילה (ט"ז א'), "אזל (המן) אשכחיה (למרדכי) דיתבי רבנן קמיה".

צט. **ומה שהיה נעוור באותה שעה בלילה** - כן איתא בתרגום (ו' א', ועוד), דאף שנתו של מרדכי נדדה באותו הלילה. ועי' עוד להלן המבואר באסת"ר (ט' ד') דאף למד עם הנערים בלילה, דאחר עשיית העץ (שהיה בלילה), בא המן וכבלם להנערים בשלשלאות וכו', עי' להלן, וגם מפורש שם, דעלתה שוועת התינוקות "קְבַשְׁתֵּי שעות בלילה", ומבואר שם דרק אח"כ נדדה שם השמלך.

ק. **מרדכי נראה זקן** - הוא ע"פ מש"כ בטעמא דקרא (ז' ט'), שהיה אז כבן צ"ח שנים ועי"ש החשבון.

קא. **נראה שיושב על האפר** - הוא ע"פ מה שייחד הפייט שאיר הניא', "לבש שק וישב על האפר..", וכ"ה בסליחה לתענית אסתר (אדם בקום וכו'), "...ויכס שק וישב על האפר".

קב. **לבושו ג"כ נראה מלוכלך באפר** - כ"כ הרלב"ג (ד' א').

קג. **ומה שנראה עטור בתפיליו** - שגג בזה, כי מה לתפיליו בלילה. וגם שגג בזה, כי סתמא היה אפר על ראשו, וכן איתא בתרגום במדרש פנים אחרים (ד' ב'), והיאך היה לבוש אפר תחת אפר.

ואפשר שרמז בזה דהנחת האפר הוא במקום תפיליו, וכמש"כ כאן בפי' הר"מ חלאין (ד' א'), שהיו אז ישראל מניחין אפר במקום תפיליו. אבל לא שהיה באמת לבוש תפיליו באותה שעה.

קד. **מרדכי מראה לנערים באצבעו צורת קמיצה** - כמבואר במגילה (ט"ז א'), "אזל (המן) אשכחיה (למרדכי) דיתבי רבנן קמיה, ומחוי להו הלכות קמיצה לרבנן, וברש"י שם כתב (לשיטתו), שהיה אז ט"ז בניסן וזמן הקרבת העומר, והיה דורש להם בענייניו של יום.

קה. **אף הנערים חגורין שק** - כדכתיב "שק ואפר יוצא לרבים" ואף הנערים בכלל זה, כדאיתא באסת"ר (ט' ד').

קו. **מנין הנערים** - באסת"ר (שם), איתא שהיו כ"ב אלף תינוקות, וכמובן קצרה ידו של מר דהבא להכניס במקום צד רוקטן, מנין גדול כ"כ.

קז. **ידיהם של הנערים בלא כלום** - שגה בזה לפי המבואר באסת"ר (שם), "מיד היו מניחין ידיהם על ספריהם (...", ומשמע שהיו בידיהם ספרים.

קח. **הנערים אסורים בשלשלאות של ברזל** - כמבואר באסת"ר (שם), "לאחר שעשה העץ הלך אצל מרדכי ומצאו שהיה יושב בבית המדרש והתינוקות יושבים לפניו ושקים במתניהם ועוסקים בתורה והיו צוועקים ובוכים ומנה אותם ומצא אם (י"ב) [ס"ב] אלף תינוקות השליך עליהם שלשלאות של ברזל". וביקלוט מעם לועז (ו' א'), כתב שהיו השלשלאות על צוארהם, וכן מוכח המדרש שם דהיו מניחין ידיהם על ספריהם וכו', הרי שלא היו כבולים בידיהם עכ"פ (אא"כ נימא שכבלם ברגליהם).

קט. **השומר עם הרומח בידו העומד ע"י הנערים** – כמבואר באסת"ר שם, "... והפקיד עליהם שומרים", אלא שנסתפק מר דהבא בשומר אחד.

קי. **העומד אחוזי השומר ומראה בידו אחת על הנערים** - הוא המן, וכמבואר באסת"ר שם, דאחר שהפקיד השומרים, אמר, "למחר אחרוג אלו התינוקות תחלה ואח"כ אתלה את מרדכי", ועל כן ידו השניה מורה לכיוון העץ שבחצר ביתו.

אמנם נראה שדמות 'תינוקות' שראל לאותו אדם, ולכן אפשר שכוונת מר דהבא להא דאיתא בתרגו"ש (ו' א'), שנתקבצו ישראל לפני מרדכי והיכחו בו אשמה כי מפני שלא נשתחוה להמן בא גזירה זו עליהם, אך לא משמע שעשו כן דרך זלזולא וגערה כפי שתיאר מר דהבא.

קיא. **האשה הנראית נושאת מגש דברי מאכל וכד מים** - הוא ע"פ אסת"ר שם, "...והיו אמותיהם מביאות לה לחם ומים, ואומרות להם, בנינו אכלו ושתו קודם שתמותו למחר ולא תמותו ברעב. מיד היו מניחין ידיהם על ספריהם ונשבעים, בחיי מרדכי רבינו, לא נאכל ולא נשתה, אלא מתוך תעניתנו נמות".

קיב. **הגדי העומד בסמוך לנערים** - רמז בזה מה דהבא להמבואר באסת"ר שם, "באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ועמדו מכסא דין ויאש בכסא רחמים ואמר מה קול גדול הזה שאני שומע **כגדיים** וטלאים".

קיג. **הנראים קורין בתורה בחצר של עיר** - כן איתא בתרגו"ש (ד' א'), שהוציאו ישראל התיבה לרחובה של עיר, והניחו עליה ס"ת כרוך בשק ומגולל באפר והיו קורין בפרשת "בצר לך ומצאוך" (דברים ד' ל'). ואמנם נראה ששגה מר דהבא שחיסר אחד שיעמוד בימינו של הקורא, וכמו"כ נראה שאין כאן כיצוב עשרה.

קיד. **היהודים הזועקים בתפילה** - כמפורש בקרא (ד' ט"ז), "לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן", וודאי בכלל הצום היה תשובה ותפילה, שענין אחד הם, וכן מפורש בתרגום.

קטו. **היושב לצד מרדכי וספר בידו** - סתמא כיון בזה מה דהבא שלא היו כולם עוסקים בתפילה, אלא מהם שהיו עוסקים בתורה דמגנה ומצלא.

קטז. **היהודי הנראה ישן** - כיון בזה מר דהבא לאמי דכתיב (שם), "לך כנוס וגו' לילה ויום", ומשמע לי שהיו בכנוסים גם בלילות. ואף שמסתברא שלא היו ישנים ברחובה של עיר, אבל תיאר כן כדי להמחיש הענין שהיו בכנופיא גם בלילות, אף שאין זה מוכרח כלל.

711. **נראה שישן ע"ג שק ועליו אפר** - כן איתא במדרש פנים אחרים (ד' ג'), דמה שנאמר "שק ואפר יוצע לרבים", הוא מלשון 'מצע', והיינו שהיו ישנים ע"ג שק.

ואמנם בפי' הראב"ע (נו"ב, ד' ג'), כתב דהשק הוא ע"ג האפר.

קיח. **נראה כמהרהר "מי יתן בוקר"** - הוא ע"פ התרגו"ש (ד' ב'), שנתקיים בישראל שבאותו הדור קרא דכתיב (דברים כ"ח ס"ז), "בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר".

קיט. **היהודי היושב בפינת הרחוב וטופם דבר מה** - לכוארה היא שגגה, דבפשוטו היו מתענים ג' ימים רצופין (עי' 'יבמות קמ"א ב'). ואולי היא סבור כמ"ד דלא היו רצופין (עי' מדרש תהלים ס"ב ה'), והיה טוקם בלילה. אך דמשמע במדרש שם דהיו מפסיקין התענית קודם השקיעה ואח"כ חוזרים לצום, וא"כ אף להך מ"ד, שגגה היא שהיה אוכל בלילה.

או אפשר ע"פ המבואר במדרש פנים אחרים (ד' ט"ז), דמשמע דלא היה גזירת התענית על כל היהודים, רק על אותם שנהגו מסעודתו של אותו רשע, ואע"פ דפשטיה דקרא "לך כנוס את כל היהודים...". ואולי דוקא על יהודי שושן לא נחלקה הגזירה ביניהם, וא"כ שמא היהודים מחוץ לשושן לא נתענו כלל, וכפשטיה דהך קרא דכתיב, "המנמצאים בשושן", ואותו יהודי האוכל שמא לא מבני שושן הוא.

קכ. **הבאר אשר נראה אדם נופל בו** - הוא ע"פ המובא ביקלוט (תתרנ"ז), "והעיר שושן נבוכה, הפיל הקב"ה בכיה וערבוביא בתוך שושן, אשה הולכת לשטוח פירות ונופלת מן הגג ומתה, אדם הולך לשאוב מים מן הבור ונופל בו ומת שנא' והעיר שושן נבוכה".

קכא. **המודעה תלויה על הקיר אשר בראשה כתוב 'פתשגן הכתב'** - היא פתשגן הכתב כמפורש בקרא (ג' י"ד) שאיתה גלויה לכל העמים להיות מזומנים ליום ל"ג באדר להרוג ביהודים, וכמש"כ הרבה מפרשים שם (עי' בהגר"א ומלב"ם והר"מליסא ועוד), שהיו ב' אגרות, ו'פתשגן' היא הגלויה לרבים.

קכב. **היהודי המביט בפתשגן הכתב וחושב על מנין '233'** - הכי איתא בתרגו"ש (ד' ב), שכל יום ויום היו היהודים הולכים ורואים את פתשגן הכתב ואומרים "עוד כך וכך ימים נשאר לנו חיים". ואכן לפי חשבון ימות החמה, המספר נראה מכוון, שכן ש"ה ימות החמה פחות מ' ליום (היינו מט"ז בניסן שהוא הלילה הזה כפי רוב השיטות דלעיל, עד י"ג אדר), שזה למנין של"ב.

ואמנם ישראל מונים לשנת לבנה, שהם שנ"ד ימים, י"א יום פחות מימות החמה, וא"כ שנ"ד פחות מ' יום הם שב"ד, ופחות מ' ימים בין י"ג לט"ז, הרי שכ"א יום.

ולהשיטות דשנת הנס דנקלה"ל ובמנהגות וכו', היא שנת נ"א א"י, אשר היתה מעוברת (עי' לעיל), א"כ יש להוסיף ל' יום ונמצאו כמנין שנ"א.

קכג. **הגוי הנראה מביט ב"כ בפתשגן הכתב ומסמן בידו V** - הוא ע"פ ביאור מהר"פ ('תרגו"ש' ד' ב'), שהיו הגויים מתבוננים בכל יום ויום בפתשגן הכתב כי היו מצפים ליום פקודה.

קכד. **ב' היהודים העומדים על זוכן המכירה ובידם שלט 'למכירה'!** - רמז בזה להא דאיתא בתרגו"ש (ד' ב'), שכחלק מן הגזירות שגזרו עליהם, שלא יהין אף גוי להחזיק בביתו איש יהודי, כי אם ימצא שהחזיק בו למען הציל מיד העכו"ם, דמו בראשו, ובזה נתקיים בהם הכתוב (דברים כ"ח ס"ח), "התמכרתם שם לאיבך לעבדים ולשפחות ואין קונה".

קכה. **שם שנראים בסמוך ארבע בני עכו"ם מכמה מדינות** (כושי, סיני, מצרי, הודי) הוא ע"פ מש"כ בספר צרור החיים (הדרך הח' סי' ה'), דבכלל "והעיר שושן נבוכה", היו גם בני שאר האומות אשר בשושן נבוכים, כיון שהיו גם הם רגילין אצל מרדכי במשפט, שהיה פושט להם דיינים וספיקתם, ועכשיו לא היה יושב כסאו למשפט.

ק כ ו .

ה מ ו ד ע ה	ב ת ח ת י ת
ב ת ח ת י ת	ה ע ר כ ת
הציור, "הציור נעשה לע"נ..."	**נתונה לידידינו**
- תודת	**ה ב ה ר ח**
ה מ ע ר כ ת	**שמעון שפירא**
נתונה לידידינו	**שליט"א, על**
ה ב ה ר ח	**איסוף פרטי**
שמעון שפירא	**הציור הרבים**
שליט"א, על	**מדברי חז"ל,**
איסוף פרטי	**וספרי רבותינו**
הציור הרבים	**ז"ל, אשר**
מדברי חז"ל,	**על השקעתו**
וספרי רבותינו	**ה מ ר ו ב ה**
ז"ל, אשר	**מבוסס כל**
על השקעתו	**הפרטים הנ"ל,**
ה מ ר ו ב ה	**ותשו"ח לו.**
מבוסס כל	**ויה"ר שיזכה**
הפרטים הנ"ל,	**כל ימיו לעסוק**
ותשו"ח לו.	**בתורה ומצלה.**
ויה"ר שיזכה	**ולהגדיל תורה**
כל ימיו לעסוק	**ולהבדירה.**
בתורה ומצלה.	
ולהגדיל תורה	
ולהבדירה.	

שמות הזוכים לשבוע פרשת תצוה - זכות:

הרבנים \ הבה"ח

כהן מ.מ. – בני ברק – הגדה של פסח 'ומתוק האור'.
כהן מ. – מודיעין עילית – הגדה של פסח 'ומתוק האור'.
רייכמן מ. – ירושלים – הגדה של פסח 'ומתוק האור'.
יחזק א.י. – מודיעין עילית – הגדה של פסח 'ומתוק האור'.
אנגלרד י.צ. – בני ברק – הגדה של פסח 'ומתוק האור'.
גרוס מ. – מודיעין עילית – 'יהודה לקדשי' – בעניני המועדים.
מלול מ. – בני ברק – 'יהודה לקדשי' – בעניני המועדים.
ליבוביץ י.צ. – קרית ספר – 'יהודה לקדשי' – בעניני המועדים.
קנום י.מ. – בני ברק – 'יהודה לקדשי' – בעניני המועדים.
איינשטיין ז. – קרית ספר – 'יהודה לקדשי' – בעניני המועדים.
חיון מ.נ. – בני ברק – 'דרשות המגיד – פורים פסח'.
הלדשיים מ. – לייקוד – 'דרשות המגיד – פורים פסח'.
מונק ש. – בני ברק – 'דרשות המגיד – פורים פסח'.
כהן א.י. – מודיעין עילית – 'דרשות המגיד – פורים פסח'.
לוי נ. – ירושלים